

دکتر محمود مسائلی

استاد مطالعات حقوق بشر ایران آکادِمیا
دبیرکل اندیشکده بین المللی نظریه های بدیل و معضلات جهانی
بنیانگذار و مدیر مرکز مطالعات عالی حقوق بشر و توسعه دموکراتیک

پرسش: چگونه می توان "دادخواهی های" مربوط به نقض فاحش حقوق بشر را به طریقی موثر نزد نهادهای ذیصلاح سازمان ملل متحد عملیاتی ساخت؟

بخش اول: پیش زمینه تاریخی

این روزها به دلیل نقض فاحش و آشکار حقوق و آزادی های اساسی مردم، کارزار "نه به جمهوری اسلامی" و نیز "دادخواهی"¹ فضای عمومی ایران و نیز ایرانیان خارج کشور را در بر گرفته است. در حقیقت، ناامیدی از هرنوع گشایش در درون ساختار تمامیت خواه و جزئی گرای آیینی حاکم بر کشور و ایجاد فضای باز از طریق اصلاحات از درون، عرصه را بر مردم تنگ کرده است. استبداد سیاسی، تصلب آیینی، عقب ماندگی فکری، و حکمرانی بدترین ها²، چهار ستون نظام سیاسی اسلام شریعت مدارانه ای را بنیاد نهاده است که نه تنها همه کشور را به انحطاط کشانده، بلکه معضلات پیچیده ای را هم در منطقه و شاید در هر کجای جهان باعث شده است. در نتیجه کوچکترین فضایی برای احترام به حقوق و آزادی های اساسی مردم باقی نمانده است. در این شرایط وخیمی که در پیش روی میهن و مردم قرار گرفته است، طبیعتاً فریاد "دادخواهی" مردم ستم دیده هر روز بلند تر می شود. هدف این نوشتار این است که توضیح دهد چه فرآیندهایی را برای موثرتر ساختن صدای دادخواهی حاصل از نقض حقوق بشر در نزد مجامع بین المللی وجود دارند. برای دستیابی به این اهداف، در ابتدا پاره ای از تعاریف توضیح داده میشوند.

دادخواهی ها ریشه های عمیقی در تاریخ دارند. افلاطون در دفاعیه سقراط شاید یکی از اولین نمونه های دادخواهی را در دفاعیه استاد خود در برابر اتهام بی خدایی و گمراه ساختن فکر جوانان به نمایش می گذارد. رهبران اشرافی جامعه در حال گذار آزمون بجای اندیشه کردن صحیح برای برون بردن جامعه از بحران ناشی از بی کفایتی و بی عدالتی خویش، سعی می کردند با متهم ساختن دیگران به دشمنی با نظام، خود را از سقوط نجات دهند. سقراط با تلاش برای جلوگیری از تباهی روزافزون که توسط وعاظ چیره دست آزمون همواره توجیه می شد، سعی می کرد اندیشه های جوانان را در جهت صحیح رهنمون سازد. سقراط محاکمه و به مرگ محکوم شد. در دفاع از استاد خویش، افلاطون یکی از بهترین رساله های فلسفی اجتماعی را به تحریر در آورده است تا بتواند خصوصیات انسانی وی را در برابر بی عدالتی و گمراهی رهبران آن جامعه نشان دهد. منشور کورش کبیر نمونه دیگری از تظلم خواهی مردم در قبال ستمگرانی بود که

¹ Petitions are sometimes read interchangeably as redress and grievances

² Despotism, ideological dogmatism, intellectual backwardness, and Kakistocracy (ruled by the worst or the list qualified). The last one includes nepotism, clientelism, and the rent-seeking state. حکومت به این دلیل حکومت بدترین ها حکومت می شود که در برگزیده خویشاوند گرایی، مشتری گرایی فاسد، و نیز رانت خواری است.

جامعه را با کارهای ناپسند، خشونت، و بد کرداری به انحطاط کشیده بودند. مردوک کورش را بر انگیخت تا به ندای دادخواهی ستم دیدگان پاسخ داده و آنان را برای رهایی یاری بخشد. " کورش با راستی و عدالت کشور را اداره می کرد. مردوک، خدای بزرگ، با شادی از کردار نیک و اندیشه نیک این پشتیبان مردم خرسند بود. او کورش را برانگیخت تا راه بابل را در پیش گیرد؛ در حالی که خودش همچون یآوری راستین دوشادوش او گام برمی داشت.³ در اواخر قرون وسطی منشور ماگنا کارتا در فرمان هیجدهم دادخواهی مردم در قبال فساد دستگاه قضایی و یا اداری را به رسمیت شناخته، و در حقیقت، آنرا حق مردم معرفی می نماید. "اگر ما، دستگاه قضایی ما، ضابطان دادگستری یا هر یک از افسران خود، در هر شرایطی در عملکرد آنها نسبت به هر شخص کوتاهی کنیم... دادخواهی برای التیام درد مردم باید بلافاصله انجام شود"⁴. به واسطه این منشور دادخواهی به عنوان حقی برای مردم مورد شناسایی قرار گرفت. دادخواهی به عنوان حقوق مردم در برابر سوء استفاده از قدرت در سال ۱۶۲۸ توسط چارلز اول پادشاه انگلستان نیز تصویب شد. و در نهایت منشور حقوق مردم، یکی از پایه ها تاریخی قانون اساسی انگلستان، در سال ۱۶۸۹، برآمده از حق دادخواهی در جریان منازعات طولانی بین پادشاه، مردم، و مجلس قانونگذاری بود.⁵

"دادخواهی" ریشه های کهن در رویه های سیاسی یونان باستان نیز دارد. در حالیکه دادخواهی مفاهیم حق و حقوق انسان ها افاده می کند، همه پرسشی موضوعی است که بیشتر با رای عمومی و مشارکت در تصمیم گیری یعنی شیوه حاکمیت مطلوب، یا دموکراسی ارتباط پیدا می کند. در هر دو مورد، آنهایی که چنین حقوق را برای اصلاح امور، ولی در درون ساختارهای موجود، مطالبه می کردند، بیشتر عوام بودند تا شهروندان صاحب حق به معنی امروزی کلمه⁶. نکته ظریف در همین موضوع قرار دارد. آنهایی که در رای گیری ها مشارکت می داشتند، اما به طور خاص رأی مشورتی را به به نمایش می گذاشتند تا اینکه رای آنان از نظر قانونی برای سیستم سیاسی لازم الاجرا باشد. امروزه نیز برخی از موارد همه پرسشی دارای ماهیتی غیر قابل الزام می باشند. ولی هرگاه همه پرسشی ماهیتی الزام آور به خود گیرد، به فرآیندهای پرشوری تبدیل می شود که نظامهای سیاسی (منظور نظام های غیر دموکراتیک است) آنها را برای بقای خود خود خطرناک تلقی می کنند. با این حال، در جوامع باز که در آن مردم از حقوق شهروندی برخوردارند، همه پرسشی ابزاری مفید و ذاتاً دموکراتیک تلقی می شود که می تواند جامعه را از تنگناهای سیاسی و بحران ها به سلامت عبور دهد. بنابراین در جوامع دموکراتیک مفاهیم حقوق و قدرت رای دادن به عنوان یک حق اجتناب ناپذیر، به هم می آمیزند تا سلامت اجتماعی و سیاسی جامعه را در فضایی پویا حفظ کنند. در اجرای این دو مفهوم به هم پیوسته، حق دادخواهی کردن و حق درخواست همه پرسشی، مردم دیگر عوام تلقی نمی شوند، بلکه شهروندانی آگاه، صاحب حق، و دارای مسئولیت می باشند. این

³ https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_1880-0617-1941 نگاه کنید به موزه منشور کورش کبیر در موزه لندن

⁴ <https://www.archives.gov/files/press/press-kits/magna-carta/magna-carta-translation.pdf> نگاه کنید به آرشیو ملی امریکا

⁵ <https://www.bl.uk/collection-items/the-petition-of-right> نگاه کنید به کتابخانه انگلیس

⁶ Plebeians and not necessarily people, or citizens. In the same way, even up to the Second World War, the referendum was meant plebiscite.

مردم دارای حق حاکمیت فردی و عاملین انسانی هستند که به دلیل انسان بودن و حیثیت ذاتی خود، روح دادخواهی و نیز همه پرسی را شکل بخشیده و آنرا به فرآیندهای الزام آوری تبدیل می سازند.

به لحاظ تاریخی، هر دو مفهوم مقاصد بنیادشکنی را دنبال نمی کردند بلکه فقط تقاضاهایی برای انجام اصلاحاتی برای کاهش ستمگری های دستگاه حاکمه بوده و شاه را مرجع تظلم می دانستند. بنابراین، هر دوی آنها ماهیتی اصلاح طلبانه داشتند. حتی دادخواهی نهضت منشورگرایان قرن نوزدهم نیز از این قاعده مستثنی نبود زیرا که در اندیشه های فلسفه سیاسی دوران پیش از جنگ جهانی دوم، اساساً مفهوم حقوق بشر به معنایی که امروز به آن ارجاع می شود، حضور نداشت. در حقیقت هرچند در تاریخ مدرن غرب دادخواهی از قرن هفدهم به عنوان حقی برای مردم شناسایی شد، ولی این حق هرگز نمی توانست روابط و ساختار قدرت را به چالش بکشد.

با ظهور آیین انسانی حقوق بشر در اولین سالهای بعد از جنگ جهانی دوم، هر دو مفهوم "دادخواهی" و "همه پرسی" راه خود را به عنوان حقوق مسلم بشر و نیز حق تعیین سرنوشت باز کردند. اعلامیه جهانی حقوق بشر این دو مفهوم را به عنوان حقوق ذاتی همه انسانها به رسمیت شناخت. البته مواد سی گانه اعلامیه عموماً به حقوق و آزادی های مدنی و سیاسی دلالت دارند، اما صرف شناسایی این حقوق در اعلامیه مذکور و پیوند دادن آن با اهداف ملل متحد، در ذات خویش حق دمکراتیک درخواست "همه پرسی" و "دادخواهی" را نیز با خود حمل می کند. علاوه بر این، با تفسیری گسترده از حقوق تصریح شده در اعلامیه، می توان اعلامیه جهانی را گواه و تاییدی برای این نوع از حقوق مردم دانست. برای تفسیر روشنتری از مفاد اعلامیه می توان آنرا به دو بخش ناخوانده تقسیم کرد. بخش اول، از ماده یک تا ماده بیست و هفت، حق ذاتی دادخواهی برای تخلف از حقوق بشر را احراز می کند. بخش دوم، به ویژه ماده بیست و هشت سند روشن حقانیت مردم برای "همه پرسی" می باشد: "هر شخصی حق دارد خواستار برقراری نظمی در عرصه اجتماعی و بین المللی باشد که حقوق و آزادی های ذکر شده در این اعلامیه را، به تمامی تأمین و عملی سازد. علاوه بر این، مقدمه اعلامیه جهانی حقوق بشر برای جلوگیری از ایجاد شرایطی که در آن مردم ناچار به طغیان علیه بیداد و ستم نگردند، اجرای حقوق بشر را غیر قابل انکار می داند. در حقیقت متن بند سوم از مقدمه توضیح می دهد "از آن جا که ضروری است که از حقوق بشر با حاکمیت قانون حمایت شود تا انسان به عنوان آخرین چاره به طغیان بر ضد بیداد و ستم مجبور نگردد"، برخورداری از حقوق بشر را به عنوان پیش شرط ضروری فرآیندهای دمکراتیک، و به تبع آن، حق همه پرسی معرفی می کند.

بنابراین در شرایط حاضر هر دو مفهوم ذاتاً به هم آمیخته و فرآیندهای حیاتی برای حیات معنی دار برای همه مردم معرفی شده اند. حال باید دید چگونه می توان این فرآیندها را در جوامع غیر دمکراتیک تقویت کرده و صاحبان حق را برای رهایی از تمامیت خواهی و مظالم ناشی از آن به شکلی قانونی و موثر یاری بخشید.

اولین و موثرترین شیوه را باید در درون ساز و کارهای قانونی گفتمان حقوق بشر بین المللی جستجو کرد، و برای این منظور می بایست مجموعه ملل متحد را به عنوان نگاهبان حقوق ذاتی انسانها انتخاب کرد. قبل از اینکه به این ساز و کارهای نهادین مراجعه شود، می بایست به شکلی بسیار ساده موقعیت فرد را در

نظام بین المللی دولتها توضیح داد. بر اساس عقلانیت نهفته در نظام بین المللی مدرن⁷، فقط دولتهای برخوردار از اعمال حق حاکمیت به محدوده سرزمینی خود به عنوان بازیگر بین المللی محسوب می شوند. بنابراین بین المللی بودن، یعنی فضایی که در آن روابط میان دولتهای حاکم توسط حقوق بین الملل تنظیم می شود. به همین دلیل، این فضای سیاسی حاکمیتی به عنوان "نظام بین المللی دولتها" شناخته می شود و نه "جامعه بین المللی" که در برگیرنده عوامل غیر دولتی هم هستند. شایان ذکر است که اولی بر اساس قوانین متقن و محکم و اغلب الزام آور استوار است، در حالیکه دومی هنوز قادر به تصمیم گیری های عاجل و محکم در ارتباط با موضوعات بین المللی نیست. به تدریج و با رشد دیپلماسی چند جانبه، سازمانهای بین المللی نیز اخیر توانسته اند نقش بازیگری داشته باشند. اما این نقش دارای اهمیتی به اندازه دولت ملی نداشته، و آن هم به نوع سازمان و ماهیتی تصمیماتی که می گیرد بستگی دارد. به عنوان مثال سازمانهای بین المللی می توانند اختلافات قراردادی حاصل میان خود و یا قراردادهای بین المللی با کشورها را، همانند دولتها، به دادگاه دادگستری بین المللی ارجاع دهند، ولی دادگاه فقط صلاحیت رای مشورتی را دارد. دادگاه هرگز صلاحیت صدور رای توافقی در خصوص شکایات سازمانهای بین المللی نمی تواند داشته باشد.

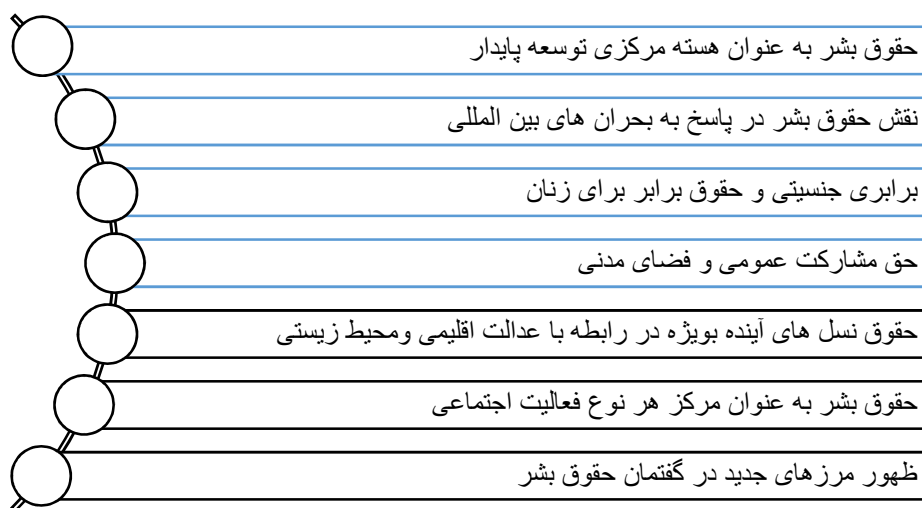
افراد، نهادهای جامعه مدنی، و نهضت های اجتماعی از قرن نوزدهم به تدریج حضور خود را به صحنه بین المللی کشاندند؛ فرآیندی که بعد از جنگ جهانی دوم شتاب بیشتری گرفت، و با پایان جنگ سرد، و ظهور امواج نوین شرایط جهانی شدن از سال ۱۹۹۰، این فرصت را یافته است تا نقش چالشگر در قبال نظام بین المللی دولت-محور ایفا کند. در این شرایط می توان از واژه جامعه بین المللی، یعنی شروع فرآیندی دگرگون کننده، بجای نظام بین المللی دولتها استفاده کرد. البته بنا بر نوع چارچوبه نظری که برای مطالعه این دگرگونی ها اتخاذ می شود، و توانایی بازیگران نوظهور، این مفاهیم به گونه ای غیر متقن مل ارجاع قرار گرفته اند. با این حال این واقعیت را نمی توان انکار کرد که مفهوم جامعه بین المللی هنوز دارای توانایی برای مشارکت در تصمیم گیری های موثر بین المللی نیست زیرا که هنوز (طبق بند دوم منشور ملل متحد و رویه های حقوق بین الملل) نظام بین المللی متعلق به دولتهاست. به همین دلیل در حالیکه قواعد حقوق بین الملل که ناظر بر صلح و امنیت بین المللی هستند، عموماً اعتبار الزامی آور دارند، در حالیکه قواعد مربوط به حقوق بشر بین المللی، از الزام آور بودن محروم بوده و فقط در اعلامیه ها و قطعنامه ها، و نیز تصمیم گیری های توصیه ای خلاصه می شوند. عمده نهادهای تصمیم گیرنده حقوق بشر نیز توسط نمایندگان دولتها شکل گرفته و به سرعت حقوق بشر انسانها را نادیده می انگارند. علاوه بر این، همین مفاهیم حقوق بشری و انسان دوستانه نیز فقط قواعد ملایمی را در بر می گیرند که قادر به چالش کشیدن نقش حاکمیتی دولتها نیستند. از این جهت باید به تفاوت های ماهوی قواعد الزام آور که اغلب در حیطه اختیارات شورای امنیت قرار دارند، و قواعد ملایم که به حقوق بشر مربوط بوده و ماهیتاً الزام آور نیستند توجه داشت.

دانشجویان رشته علوم سیاسی به این نکته واقف هستند که به دنبال انعقاد قرار دادهای وستفالی در سال ۱۶۴۸ نظام بین المللی نوینی به وجود آمد که فقط با بازیگری دولتها قابل ادراک است و توسط حقوق بین الملل نظارت می شود. اندیشه های مبتنی بر این نظام به عقلانیت و یا منطق Westphalian Pacts of 1648 وستفالیایی موسوم هستند.

با همه این اوصاف نقش مجموعه ملل متحد در توسعه و جهانی سازی احترام به حقوق بشر و پیشبرد عملی آن را نمی توان نادیده گرفت. مقدمه منشور برقراری زندگی صلح آمیز و جلوگیری از ظهور نظام های جنگ طلب را به احترام به حقوق بشر وابسته و منوط می داند. " با ایمان خود به حقوق اساسی بشر و به حیثیت و ارزش شخصیت انسانی و به تساوی حقوق مرد و زن و همچنین بین ملتها اعم از کوچک و بزرگ " به شرایطی توجه دارد که لازمه "حفظ عدالت و احترام الزامات ناشی از عهدنامه ها و سایر منابع حقوق بین المللی" هستند. شرایط صلح آمیز بین المللی موجب "ترقی اجتماعی و شرایط زندگی بهتر با آزادی بیشتر" برای همگان خواهد بود. برای تاکید بر بار حقوق اهمیت حقوق بشر برای تامین زندگی صلح آمیز برای همه مردم در سراسر جهان، و به دور از هر نوع تبعیض، بند سوم از ماده یک یکبار دیگر برقراری زندگی صلح آمیز را به "پیشبرد و تشویق احترام به حقوق بشر و آزادیهای اساسی برای همگان بدون تمایز از حیث نژاد، جنس، زبان و یا مذهب" منوط می سازد. ماده ۵۵ منشور که ناظر بر همکاری های اقتصادی و اجتماعی می باشید، نیز بار دیگر بر "احترام جهانی و مؤثر حقوق بشر و آزادی های اساسی برای همه بدون تبعیض از حیث نژاد، جنس و زبان یا مذهب" به عنوان شرط ضروری بالا بردن سطح زندگی، فراهم ساختن کار برای حصول شرایط ترقی و توسعه در نظام اقتصادی و اجتماعی، اعلام می کند. ماده ۵۶ منشور کلیه اعضای ملل متحد را متعهد می سازد تا "برای نیل به مقاصد مذکور در ماده ۵۵ در همکاری با سازمان ملل متحد اقدامات فردی یا دسته جمعی معمول دارند". این درجات بالای تاکید بر نقش مرکزی حقوق بشر در تامین زندگی صلح آمیز و همراه با شرایط توسعه و پیشرفت، این واقعیت را آشکار می سازد که علی رغم دست بالای دولتها در نقش های بین المللی، افراد نیز تشویق می شوند تا برای محقق ساختن نقش عینی و عملی خود و اجرای عدالت مبتنی بر حقوق بشر و آزادی های اساسی پیوسته تلاش نمایند.

به دلیل اهمیت حقوق بشر در ایجاد جهانی صلح آمیز و عادلانه، منشور ملل متحد حقوق بشر را به منزله حفظ صلح و امنیت بین المللی به رسمیت شناخته و اعضا می خواهد تا در حفاظت از حقوق و آزادی های مردم در هر کجای جهان که هستند حفاظت به عمل آورند. این پیوستگی حقوق بشر و صلح عادلانه بین المللی ریشه های محکمی در آرای لیبرال دارد که در اساس هر نوع مفهومی از نظم اجتماعی عادلانه را به تعامل با رای آزاد مردم برای تصمیم گیری در باره سرنوشت خود منوط می سازد. بر این اساس، حاکمیت دولتها مشروعیت خود را از حاکمیت عقلایی و استقلال در تصمیم گیری مردم خود می گیرد. هر گاه تعالی میان حاکمیت دولت و استقلال آرای افراد برقرار گردد، نه تنها جامعه داخلی ماهیت عدالت خواهی و سعادت برای شهروندانش را به خود می گیرد، به دلیل همان مرکزیت اراده آزاد مردم برای تصمیمی گیری، جامعه بین المللی نیز، طبق منشور ملل متحد، "به رفق و مدارا کردن و زیستن در حال صلح با یکدیگر با یک روحیه حسن همجواری" روی خواهد آورد. نتیجه مستقیم رفتار دولتها بر اساس احترام به حقوق بشر و آزادی های اساسی مردمان خود این خواهد بود از کاربرد زور برای حل اختلافات احتراز کرده و با "متحد ساختن قوای خود برای نگاهداری صلح و امنیت بین المللی" راه را برای " برای پیشبرد ترقی اقتصادی و اجتماعی تمام ملل" هموار می کنند. پایه گذاران نظم بین المللی هنجاری پس از جنگ جهانی دوم، یک چنین فلسفه لیبرالی را دنبال می کردند تا بتوانند مفهوم همزیستی مسالمت آمیز بین المللی را با احترام و پیشبرد حقوق بشر پیوند دهند. از اینروی حقوق بشر زیربنای صلح جویی، عدالت خواهی، و فرمان مطلق احترام به اصل انسانیت در سراسر جهان شده است، هرچند که این آرمان بزرگ و دیرپا هنوز تا تحقق کامل خود با موانعی روبرو است.

با توجه به این ملاحظات است که سازمان ملل متحد، همراه با ندای آزادی خواهی ملل و مردمان مظلومی که در زیر سلطه تمامیت خواهان فریادشان همواره خاموش می شود، سعی کرده است. گفتمان حقوق بشر را با جریان اصلی فعالیت ها در همه حوزه های تحت صلاحیت خود پیوند دهد. آنتونیو گوترز، دبیر کل ملل متحد در سال ۲۰۰۰ با اعلام برنامه ای با عنوان " بالاترین آرزو: دعوت به عمل برای حقوق بشر"، و با تاکید بر دستاوردهایی که تاکنون به دست آمده است، و نیز چالش های جدی که در مقابل حقوق بشر قرار دارد، فراخوانی را به اجرا گذاشت که بتواند حقوق بشر را در همه ارکان ملل متحد جاری و ساری نگه دارد. به موجب این فراخوان، حقوق بشر فراتر از نقش سنتی خود، پاسخی دقیق و به موقع به رخدادها و بحران های پیچیده بین المللی معرفی شده است. این محوریت حقوق بشر فضای نوینی برای فهم نقش افراد و گروه ها در مقابل حکومت های ستمگر باز می کند.

با توجه به این ابعاد حقوق بشری حیات انسانی، دبیرکل تاکید می کند که در سازمان ملل متحد، حقوق بشر باید به طور کامل در تمام تصمیم گیری ها، عملیات، و تعهدات نهادین مورد توجه قرار گیرد. دبیرکل ادامه می دهد که "هدف کلی ما تقویت رهبری سازمان ملل در پیشبرد اهداف حقوق بشر، پاسخگویی و ابتکار سیستم حقوق بشر در مقابله با چالش های حقوق بشر و تقویت هم افزایی بین حقوق بشر و کلیه ارکان کار سازمان ملل است".⁸ پیشتر کوفی عنان خاطر نشان ساخته بود که هر نوع عملیات حفظ صلح باید بر مبنای احترام و پیشبرد حقوق بشر معنی پیدا کند. به باور کوفی عنان، نقض فاحش حقوق بشر شرایطی همراه می شود که ممکن است صلح و امنیت را تهدید کرده و تعارضاتی نوین را دامن زند. بنابراین سازمان ملل حقوق بشر را باید به عنوان روح ذاتی دیپلماسی پیشگیرانه خود مورد توجه قرار دهد. همین ضرورت توجه به دگرگونی ها، مرزهای نوینی را به روی کارکرد و ماموریت ملل متحد باز می کند به گونه ای که از طریق پیوند بخشیدن حفظ صلح و امنیت بین المللی با حقوق بشر، شورای امنیت نیز می بایست در مواردی از نقش سنتی خود عدول کرده و به عنوان نگاهبان حقوق بشر در مرزهای نوین مفهومی آن وارد عمل شود. در نتیجه اینگونه تحولات در بیانیه رئیس شورای امنیت در ۳۱ ژانویه سال ۱۹۹۲ تاکید

⁸ <https://www.un.org/en/content/action-for-human-rights/index.shtml>

شده بود که شورا باید روشی متفاوت از پیش برای حمایت از کرامت و شان انسانی داشته باشد.⁹ پیشتر نیز شورای امنیت ضوابط ویژه ای برای عبور پرواز از شمال عراق را اعمال کرد. این تصمیمی بود که برخی از کشورها را بر آن داشت تا برای برقراری منطقه پرواز ممنوع در شمال عراق برای حفاظت از کرده در برابر ماشین سرکوب صدام حسین اقدام کنند، هرچند که شورای امنیت در قطعنامه شماره ۶۸۸ پنجم آوریل سال ۱۹۹۱ آنرا بطور علنی توضیح نداد. به دنبال این تحولات، و ضرورت پیوند بخشیدن مفاهیم امنیت و صلح بین المللی با حقوق بشر، برقراری دیوان های کیفری بین المللی برای رسیدگی به جنایات نسل کشی در رواندا و یوگسلاوی سابق را نیز باید از مهمترین این تحولات در مجموعه ملل متحد می باشند.

پیشتر به موجب قطعنامه شماره ۱۳۲۵ مصوب یازدهم اکتبر سال ۲۰۰۰، شورای امنیت مفاهیم نوینی را در رابطه با ابعاد حقوق بشر به حیطة وظایف خود وارد ساخته رابطه ای میان نقش زنان، صلح سازی و موضوعات امنیتی برقرار ساخت. قطعنامه مذکور با تأثیرات وخیم درگیری های مسلحانه بر زنان و دختران، خواستار تصویب دیدگاه جنسیتی برای در نظر گرفتن نیازهای ویژه زنان و دختران در هنگام درگیری، بازگشت و اسکان مجدد، توانبخشی، تلفیق و بازسازی پس از جنگ گردید. این قطعنامه اولین سند رسمی و قانونی شورای امنیت بود که طرف های درگیر در منازعات را ملزم به جلوگیری از نقض حقوق زنان، حمایت از مشارکت زنان در مذاکرات صلح و بازسازی پس از جنگ، و محافظت از زنان و دختران در برابر خشونت جنسی در زمان جنگ می ساخت.¹⁰ همچنین این اولین مصوبه شورای امنیت سازمان ملل متحد بود که به طریق ویژه ای تأثیرات درگیری و منازعات بر شرایط زنان را توضیح داده و خواهان اقداماتی موثر برای حمایت از زنان بود. قطعنامه شماره ۱۹۹۸ شورای امنیت در ۱۲ جولای سال ۲۰۰۱، نقض قوانین بین المللی شامل استخدام کودکان توسط طرف های درگیری مسلحانه، همچنین خشونت جنسی، تجاوز، ربودن، قتل، حمله به مدارس یا بیمارستان ها و محرومیت از دسترسی بشردوستانه به کودکان را محکوم کرد.

به دنبال اینگونه تحولات ساختاری در درون مجموعه ملل متحد برای پیشبرد حقوق بشر، و با در نظر داشتن این واقعیت که کشورها همواره بر منافع ملی خود اصرار ورزیده و به همین دلیل موارد نقض حقوق بشر را به اشکال مختلف توجیه می کنند، سازمان ملل متحد دیدگاه نوین هنجاری متفاوتی را به جهان معرفی کرد که از نقطه نظر ماهیت حقوق بشر و ضرورت حفاظت از آن بی نظیر بود. رویکرد نوین "مسئولیت حمایت" بازتاب دهنده این رهیافت است که به ابتکار کانادا در نشست سران سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۵ مورد توجه قرار گرفت. بر اساس این رهیافت انتزاعی دولت ها مسئول حفاظت از حقوق بشر ولی به شیوه های متفاوت از پیش هستند. در این نگرش با پیوند میان حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه بین المللی، این اصل مورد تایید قرار گرفت که هرگاه کشوری مایل و یا قادر به حفاظت از حقوق بشر نباشد، سایر کشورها می بایست وارد عمل شوند و مطابق با منشور ملل متحد و قوانین بین المللی مانع از نقض فاحش حقوق بشر در موارد جنایات جنگی، جنایت علیه بشریت، و جنایت نسل کشی

⁹ UN.DOC: S/23500.

¹⁰ <https://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/>

باشوند.¹¹ در حقیقت به دنبال ناتوانی جامعه بین المللی برای برخورد موثر با جنایات نسل کشی در رواندا و یوگسلاوی سابق، کمیته بین المللی موقت برای مداخله و حاکمیت دولت، طرحی را برای حفاظت بیشتر و موثرتر از حقوق بشر بوجود آورد که به موجب آن رهیافت مسئولیت حمایت به عنوان یک اصل نوظهور هنجاری وارد حقوق و روابط بین الملل شد.

حال با طرح این مقدمه می توان به چگونگی نقش افراد و یا نهاد های جامعه مدنی برای تسلیم شکایاتی علیه دولتهای قانون شکن، پرداخت. در مجموعه نهادهای سازمان ملل متحد راه کارهایی برای طرح شکایات و یا گزارشات حاصل از نقض حقوق بشر توسط دولتها وجود دارد. شکایات بطور عمده توسط افراد فعال در نهادهای جامعه مدنی به نهادهای ملل متحد تسلیم می شود. فعالان جامعه مدنی افرادی هستند که داوطلبانه در شکل های مشارکت و اقدام عمومی بر محور منافع، مقاصد یا ارزش های مشترکی کار می کنند که با آرمان های سازمان ملل متحد سازگار است. برای روشن شدن این موضوع که بازیگران جامعه مدنی چه گروه هایی را شامل می شوند، می توان به تعاریفی که از سوی سازمان ملل متحد تهیه شده است مراجعه کرد. این گروه ها عبارتند از:

مدافعان حقوق بشر؛

سازمان های حقوق بشر شامل سازمان های غیر دولتی، انجمن ها، گروه های که برای حقوق قربانیان فعال هستند؛

ائتلاف ها و شبکه های مختلف شامل گروه های مدافع حقوق زنان، حقوق کودکان، حقوق مربوط به محیط زیست؛

سازمانهای نمایندگی کننده افراد دارای معلولیت؛

گروه های مدافع حقوق اقلیت ها و حقوق بومیان؛

گروه هایی که از نهادهای دینی سرچشمه می گیرند؛

اتحادیه ها از جمله اتحادیه های کارگری و صنفی، انجمن های حرفه ای مانند انجمن های روزنامه نگاران، انجمن های وکلای دادگستری، انجمن های قضات، اتحادیه های دانش آموزی و دانشجویی؛

جنبش های اجتماعی شامل گروه های صلح، جنبش های دانش آموزی و دانشجویی، جنبش های طرفدار مردم سالاری؛

افراد حرفه ای که به طور مستقیم به برخورداری از حقوق بشر کمک می کنند شامل امدادگران امور بشر دوستانه، وکلای دادگستری، پزشکان و امدادگران پزشکی؛

موسسات عمومی که فعالیت هایی به منظور ترویج حقوق بشر انجام می دهند شامل مدارس، دانشگاه ها، و نهادهای پژوهشی.

¹¹ <https://www.globalr2p.org/resources/2005-world-summit-outcome-a-60-l-1/>

يك جامعه مدنی نیرومند و مستقل، که بتواند آزادانه فعالیت کند، و در زمینه حقوق بشر مطلع و ماهر باشد، عنصری اساسی در تضمین حمایت پایدار از حقوق بشر در سطح ملی است. بنابراین فعالان جامعه مدنی شرکای اساسی در نظام حقوق بشر سازمان ملل هستند.¹²

بخش دوم: فرآیندهای تسلیم شکایات در مجموعه ملل متحد

همانگونه که پیشتر توضیح داده شد، سازمان ملل از آغاز برنامه ها و فعالیتهای خود را بر مبنای دفاع از حقوق بشر و پیشبرد آن در سراسر جهان متعهد ساخته است. اما در ابتدا به دلیل سایه سنگین جنگ سرد بر سیاست بین الملل، سیاستهای حقوق بشری به سایه کشانده شد. از طرف دیگر، منشور ملل متحد به روشی تنظیم شده است که در سلسله مراتب الزام آور بودن تصمیمات ملل متحد، و طبیعتاً حقوق بین الملل، امور مربوط به صلح و امنیت بین المللی را که در حیطه صلاحیت و اختیارات شورای امنیت قرار می گیرند، در بالاترین درجه اولت قرار می دهد. در حالیکه امور مربوط به حقوق و آزادی های افراد در سطح پایین درجه الزام آور بودن قرار دارند. ماهیت دولت محور نظام بین المللی که بر پایه حاکمیت ملی قرار دارد نیز مانع از این می شود که حقوق بشر بتواند به موثری پیشبرده شود. با این اوصاف، و بویژه با پایان یافتن رقابتهای میان دو قدرت در دوران جنگ سرد، حقوق بشر به تدریج جایگاه بالاتری برای خود در نظام بین المللی فراهم آورده است. در این راستا، مجموعه ملل متحد برای ترویج و حمایت از حقوق بشر همه مردم در همه جا فعالیت می کند. اینگونه فعالیتها از طریق نهادها و ساز و کارهای گوناگون حقوق بشری سازمان انجام می شود که همگی دارای اهداف مشترکی در ترویج و حمایت از حقوق بشر در زمینه های مورد توافق شامل حقوق مدنی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی می باشند. برای تحقق اینگونه اهداف متعالی، دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر ایجاد شده است تا بتوان به نوعی تمرکز در تدوین و اجرای موثر حقوق بشر دست یافت. برای توضیح فرآیندهای پیشبرد حقوق بشر و نیز رویه ها و ساز و کارهای طرح شکایت در خصوص نقض فاحش و نظام وار حقوق بشر، می بایست ضرورتاً با ساختار و ماموریت کمیساریای عالی حقوق بشر ملل متحد آشنا شد.

کمیساریای عالی حقوق بشر ملل متحد¹³

به عنوان بخش از دبیرخانه سازمان ملل متحد، کمیساریای عالی حقوق بشر در سال ۱۹۹۰ تاسیس شد. بنابر ماموریتی که به عهده دارد، دفتر با دولت ها، نهادهای ملی حقوق بشر، سازمان های غیردولتی و سایر فعالان جامعه مدنی همکاری های گسترده ای دارد تا بتواند تعهدات خود نسبت به حقوق بشر را تا حد امکان تقویت نموده توسعه بخشد. کمیسر عالی به عنوان مقام اصلی در تنظیم سیاستهای حقوق بشر در مجموعه سازمان ملل متحد محل امید و صدایی برای قربانیان نقض حقوق بشر می باشد. کمیساریای عالی ماموریت و ارزش های دفتر را هدایت کرده، اولویت های آن را شناسایی و تعیین نموده، و فعالیت های مربوطه را به پیش می برد. کمیسر عالی درباره موقعیت و بحران های حقوق بشر در خواست ها و بیانیه

مطالب این بخش از تارنمای رسمی سازمان ملل استخراج شده است.¹²

کلیه مطالب این بخش از تارنمای رسمی کمیساریای عالی حقوق بشر استخراج شده است. در حقیقت، این مطالب صرفاً ترجمه بخشهایی از آن تارنماست که با پاره ای از دخل و تصرفات در اینجا درج شده است.¹³

های عمومی می دهد؛ با دولت ها برای تقویت حمایت از حقوق بشر در سطح ملی وارد گفتگو می شود؛ و در سفرهای پی در پی خود تلاش می کند تا از انتشار پیام های حقوق بشر در همه جای جهان اطمینان حاصل کند، حرف های کسانی را که حقوق آنان نقض شده بشنود، و با افراد و سازمان های فعال در حوزه حقوق بشر ارتباط برقرار نماید. این ماموریت شامل تلاش برای پیوستگی هرچه بیشتر حقوق بشر با توسعه و امنیت نیز می باشد که پایه های اصلی ملل متحد را شکل می بخشند. از آنجایی که مباحث حقوق بشر اغلب با در فضاهای سیاست زدگی همراه می شوند، اساس کار دفتر بر بی طرفی، دقت و همگانیت و فراگیری حقوق بشر استوار باشد. همین امر باعث شده است تا کمیسر عالی و دفتر کمیساریا گاهی هدف انتقاد محافل گوناگون قرار گیرند.

قطعنامه شماره ۴۸/۱۴۱ مصوب سال ۱۹۹۳ مجمع عمومی ملل متحد که به موجب آن کمیساریای عالی تاسیس شد، در ماده چهار ماموریت کمیسر عالی را اینگونه توضیح می دهد:

- رواج و حمایت از همه حقوق بشر برای همه؛
- دادن توصیه به نهادهای ذیصلاح نظام ملل متحد برای بهبود ترویج و حمایت از همه حقوق بشر؛
- ترویج و حمایت از حق توسعه؛
- ارائه کمک فنی برای فعالیتهای حقوق بشر؛
- هماهنگ کردن برنامه های سازمان ملل در زمینه آموزش و اطلاعات همگانی مربوط به حقوق بشر؛
- ایفای نقشی فعالانه در حذف موانع در مسیر تحقق حقوق بشر؛
- به عهده گرفتن نقشی فعالانه در پیشگیری از ادامه نقض حقوق بشر؛
- گفتگو با دولت ها به منظور تضمین احترام به همه حقوق بشر؛
- تقویت همکاری های بین المللی؛
- هماهنگ کردن فعالیتهای مربوط به ترویج و حمایت از حقوق بشر در کل نظام ملل متحد؛
- بهینه سازی، وفق دادن، تقویت و افزایش کارایی تشکیلات حقوق بشر سازمان ملل متحد.

کمیساریای عالی می کوشد ضوابط حقوق بشر در زندگی روزمره همه مردم در همه جا به اجرا در آید. دفتر به این منظور با دولت ها، پارلمان ها، نهادهای قضایی، پلیس و مقامات زندان، نهادهای ملی حقوق بشر، سازمان های غیردولتی و طیفی گسترده از سایر فعالان حقوق بشر، علاوه بر شرکای سازمان ملل همکاری می کند تا نسبت به حقوق بشر آگاهی و احترام به وجود آورد. علاوه بر این، افراد را توانمند می سازد تا مدعی حقوق خود شوند و به کشورها در اجرای تعهدات حقوق بشر آنها کمک می کند. سازمان های غیردولتی محلی، ملی و بین المللی حقوق بشر بخشی حیاتی از جنبش بین المللی حقوق بشر و شریکی بنیادی برای کمیساری هستند. آنها در مورد نقض حقوق بشر به جهان هشدار می دهند، از قربانیان دفاع می کنند، به وسیله آموزش، و تلاش برای بهبود و اعتلا از این حقوق حمایت و آن ها را ترویج می کنند. رابطه میان کمیساریای عالی و جامعه مدنی رابطه ای پویا و مبتنی بر همکاری است که در تمام بخش ها گسترش یافته است.

کمیساریا حوزه های جدید حمایت و تعیین ضوابط حقوق بشر را بر محور مجموعه ای گسترده از موضوعات و مسائل بررسی می کند. در زمینه های حقوقی و سیاستگذاری مشورت می دهد، پژوهش و تحقیقات بنیادی به عمل می آورد، بحث ها و مشاوره ها درباره مسائل و گرایشات در حال ظهور را تسهیل می کند، و به دنبال مشارکت ها در مسائل موضوعی با طیفی از عوامل ذینفع در حقوق بشر است و بهترین شیوه ها را ترویج می کند. این حوزه های کاری در برگیرنده موارد زیر می باشند:

- حقوق کودکان
- عدم وضدیت با اشکال مختلف تبعیض
- تغییر آب و هوا و محیط زیست
- حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، از جمله حقوق بهداشت، مسکن، غذا و آب
- بیماری ایدز
- حقوق بشر کسب و کار
- ضدیت با تروریسم
- ارزیابی و برنامه ریزی کشوری حقوق بشر
- حقوق بشر و معلولیت
- آموزش حقوق بشر
- بدیل اصول حقوق بشر به صورت اموری رایج در جوامع
- تحقیقات و نظارت بر حقوق بشر
- حقوق بشر در عملیات صلح
- حقوق اقلیتها و مردمان بومی
- مبارزه با نژاد پرستی
- آرمان های توسعه ، حق توسعه، از جمله کاهش فقر
- حکومت قانون و مردم سالاری، از جمله اعمال و برقراری عدالت، حکومت مطلوب، پاسخگویی و مسئولیت پذیری
- ابتکارهایی برای پیشگیری از مصونیت خاطیان از مجازات و مبارزه با فساد
- سیاستگذاری های امنیتی
- تجارت و جهانی شدن
- موضوعات قاچاق
- جرای موقت عدالت
- حقوق بشر زنان و برابری جنسیتی

این برنامه ها می کوشند نظر کارشناسانه و تفکر جدیدی در موضوعات مرتبط و همه جانبه منتخبی تزریق (وارد) کنند که برای برنامه حقوق بشر سازمان ملل همچون برابری و عدم تبعیض دارای اهمیت ویژه هستند، آنها به گروه ها و مسائل موضوعاتی می پردازند که شایسته توجه ویژه هستند مانند قربانیان

تبعیض نژادی، اقلیت ها و مردمان بومی، حقوق زنان و جنسیت، معلولیت، قاچاق و مردم تحت تاثیر بیماری ایدز.

قطعنامه شماره ۱۴۷/۶۰ مجمع عمومی در سال ۲۰۰۵ با عنوان اصول و دستورالعمل های اساسی در مورد حق جبران خسارت برای قربانیان نقض فاحش حقوق بین الملل حقوق بشر و نقض جدی حقوق بشردوستانه بین المللی، اهدافی را برای کمک به قربانیان و نمایندگان آنها در رفع مشکلات جبرانی و راهنمایی و تشویق کشورها در اجرای سیاست های عمومی در مورد جبران خسارت، در نظر گرفت. این قطعنامه تعریفی جامع از بزه دیدگان را ارائه می دهد که ترکیبی از تعاریف موجود در اسناد حقوق بشری و فقه است. اصل ۸ اصطلاح قربانی را چنین تعریف می کند: "افرادی که به طور فردی یا جمعی آسیب دیده اند، از جمله آسیب جسمی یا روحی، رنج عاطفی، خسارت اقتصادی یا نقض قابل توجه حقوق اساسی آنها... همچنین شامل خانواده نزدیک یا افراد وابسته قربانی مستقیم و افرادی که در مداخله برای کمک به قربانیان در مضیقه یا جلوگیری از آن دچار آسیب دیدگی شده اند. این قطعنامه تمرکز خود را از مرتکبان به سوی قربانیان تغییر داده و در نتیجه تغییرات گسترده تری در حقوق بین المللی کیفری نسبت به پذیرش حقوق، تعهدات و مسئولیت هایی که طبق قوانین بین المللی به عهده افراد است، به وجود آورد. این روند کلی موجبات مشارکت بازیگران غیر دولتی در حقوق بین الملل را فراهم آورد. این قطعنامه حقوق قربانیان برای دسترسی عادلانه، برابر، و حق دسترسی به اطلاعات مربوط به تخلفات و سازوکارهای جبران خسارت را مورد تصدیق قرار می دهد.¹⁴

کمیساریای عالی حقوق بشر در این حوزه نیز فعال شده است. در نتیجه به دنبال نهایی شدن متون اولیه مربوط به اصول مبارزه با مصونیت از مجازات خاطیان و اصول و رهنمودهای اساسی در زمینه حق دادخواهی و جبران خسارت، در سال ۲۰۰۵، کمیساریا جلسات مشورتی برای گفتگو و اظهار نظر ترتیب داد. چند سازمان غیردولتی بین المللی در این جلسات شرکت کردند از جمله کمیسیون بین المللی حقوقدانان، عفو بین الملل، دیده بان حقوق بشر، و مرکز بین المللی تامین موقت عدالت. کمیسیون حقوق بشر سابق نیز در ۲۰۰۵ به مجموعه به روز شده اصول مبارزه با مصونیت خاطیان رسیدگی کرد. همچنین کمیساریای عالی برای انتشار اطلاعات درباره این دو مجموعه اصول و بحث درباره راهبردها برای اجرای ملی آنها چند دوره (کارگاه) آموزشی تشکیل داد. علاوه بر پرسنل از دفاتر منطقه ای کمیساریای عالی و هیات های صلح سازمان ملل، تعدادی از سازمان های غیردولتی از کشورهای رها شده از مناقشه، فعالان در این دوره های آموزشی شرکت کردند. این سازمان های غیردولتی محلی در زمینه اشاعه و انتشار این کار با دولت ها برای حصول اطمینان از اصول و حصول اطمینان از اجرای آن ها اهمیت اساسی دارند تحقق و اجرای این ضوابط نقش مهمی است که سازمان های غیردولتی به اجرای آن ادامه می دهند تا تضمین کنند حقوق تعیین شده در این اسناد تحقق یابند.¹⁵

¹⁴ <https://undocs.org/A/RES/60/147>

¹⁵ The General Assembly Resolution 147/60

کمیساریا می کوشد پژوهش، نظر کارشناسی، مشورت و خدمات اداری با عالی ترین کیفیت به نهادهای و ساز و کارهای اصلی حقوق بشر سازمان ملل در شرایطی ارائه دهد که آنها وظایف خود را در زمینه تعیین ضابطه و نظارت، مساعدت به ایجاد و تدوین قانون و حقوق بین المللی حقوق بشر و تضمین اجرای ضابطه های مورد توافق حقوق بشر انجام می دهند. این نهادهای و ساز و کارها عبارتند از شورای حقوق بشر و ساز و کارهای مربوط به آن. برای مثال، رویه های ویژه، ساز و کار بررسی ادواری جهانی، رویه شکایت، کمیته مشورتی، مجمع ویژه، مجمع مسائل اقلیت ها، و ساز و کار کارشناسی در زمینه حقوق مردمان بومی. علاوه بر این، آنگونه که در بخش بعدی توضیح داده خواهد شد، کمیساریا به تقویت توانایی جامعه مدنی برای استفاده موثر از برنامه حقوق بشر سازمان ملل متعهد می باشد.

کمیساریا منابع قابل توجهی را برای پشتیبانی از تلاش های ملی برای حمایت از حقوق بشر اختصاص می دهد. همچنین با مشارکت کشورهای می کوشد کمبود ها و خلا ها در زمینه اجرای حقوق بشر، از جمله خلا های مربوط به دانش و اطلاعات، ظرفیت، تعهد و امنیت را پر کند. علاوه بر این، ز طریق کار اجرایی در محل، می کوشد اطمینان حاصل کند که:

- مسئولان کشورها از ضابطه های بین المللی حقوق بشر و طرز تبدیل آنها به قانون، مقررات و سیاست ها اطلاع داشته باشند؛
- توانایی مقامات دولتی و جامعه مدنی برای رسیدگی به مسائل حقوق بشر بیشتر شود؛
- مسئولان دولتی از تعهدات خود در زمینه حقوق بشر آگاه باشند و برای غلبه بر موانع تحقق حقوق بشر تدابیر موثر به عمل آورند؛
- از دارندگان حقوق در برابر سیاست هایی که امنیت شخصی آنان را تهدید می کند، بهتر حمایت شود.

حضور و دفاتر میدانی کمیساریا واکنش های مناسب و موثر به چالش های حقوق بشر را با همکاری نزدیک دولت ها، نظام ملل متحد و سازمان های غیردولتی و سایر اعضای جامعه مدنی فراهم می سازند. برای مثال کمیساریا ه تلاش ها برای گنجاندن ضوابط بین المللی حقوق بشر در قوانین ملی کمک می کند و درباره ایجاد و انجام وظیفه نهادهای ملی حقوق بشر مستقل مشورت می دهد. همچنین قوه قضائیه، پلیس نظامی و پارلمان ها درباره ضوابط بین المللی مربوط به کار آنها همکاری می کند و به آنها در زمینه حقوق بشر آموزش می دهد، درباره نهاد معاهده و گزارش دهی بررسی ادواری جهانی توصیه می دهد، و برنامه هایی برای آموزش حقوق بشر تدوین می کند. در فعالیتهای میدانی، جامعه مدنی بازوی اصلی فعالیتهای کمیساریای عالی می باشد. جامعه مدنی می تواند نسبت به وخامت وضعیت حقوق بشر و گرایش های در حال ظهور؛ درباره وضعیت های حقوق بشر، تحولات و سوء استفاده های ادعایی در سطح محلی و ملی؛ در زمینه سمینارها و کارگاه های آموزشی حقوق بشر، برنامه های آموزش حقوق بشر، و در زمینه طرح های ملی و منطقه ای برای افزایش آگاهی از حقوق بشر؛ و برای حمایت از تصویب معاهدات حقوق بشر و اجرای آنها با کمیساریا همکاری داشته باشد. حضور میدانی کمیساریای عالی شامل دفاتر کشوری، دفاتر منطقه ای، واحدهای حقوق بشر هیات های صلح سازمان ملل، مشاوران حقوق

بشر درگروه های کشوری سازمان ملل و واکنش سریع به بحران های در حال ظهور حقوق بشر می باشد. به همین دلیل، کمیساریا دفاتر کشوری ایجاد کرده است.

از طریق دفاتر منطقه ای کمیساریا می کوشد مسائل حقوق بشر را که برای کشورهای داخل يك منطقه مهم هستند، شناسایی کند. سپس می تواند به منطقه و به کشورهای آن با حمایت از شریک شدن و انتشار تجربه ها و بهترین روش ها پیشنهاد کمک بدهد. دفاتر منطقه ای همچنین منبعی از تخصص موضوعی هستند و از نزدیک با نهادهای منطقه ای و دولتی، گروه های کشوری سازمان ملل، سازمان های بین المللی و منطقه ای، نهادهای ملی حقوق بشر و جامعه مدنی همکاری می کنند.

از دیگر ابعاد فعالیتهای کمیساریا باید به نقشی که در حفظ صلح و نهادینه سازی صلح سازمان ملل، نقشی مهمی که در واحدهای حقوق بشر عملیات میدانی و منطقه ای پیچیده ایفا می کند، اشاره کرد. با این فعالیتهای که به وسیله ادارات عملیات حفظ صلح و امور سیاسی سازمان ملل اداره می شوند، کمیساریا مفاهیم حقوق بشری را از معانی کلاسیک آن فراتر برده است. شورای امنیت سازمان ملل نیز که مسئول صلح و امنیت بین المللی است، از خدمات کمیساریا ی عالی بهره می جوید. این نقش ها جایگاه محوری کمیساریا را در همه جنبه های کار سازمان ملل نشان می دهد. در رابطه با موضوعات صلح، کمیساریا چهار الویت را تعریف کرده است:

- اول، تضمین عدالت و پاسخگویی در فرآیندهای صلح؛
- دوم، پیشگیری و رفع موارد نقض حقوق بشر؛
- سوم، پیشگیری و رفع موارد نقض حقوق بشر؛
- چهارم، گنجاندن حقوق بشر در همه برنامه های سازمان ملل

مشاوران حقوق بشر کارشناسانی هستند که توسط کمیساریا انتخاب و مستقر می شوند تا از گروه های کشوری سازمان ملل به درخواست هماهنگ کننده های مقیم پشتیبانی کنند. آنان درباره راهکارها برای ایجاد یا تقویت ظرفیت ها و نهادهای يك کشور برای ترویج و حمایت از حقوق بشر مشورت می دهند. مشاوران حقوق بشر درباره چگونگی ترویج و اجرای موثر ضابطه های حقوق بشر با فعالان ملی (دولت و جامعه مدنی) نیز همکاری می کنند.

علاوه بر مشارکت با کشورها از طریق حضورهای منطقه ای و میدانی، کمیساریا افراد آموزش دیده را برای کمک به پیشگیری یا واکنش به وضعیت های بحرانی حقوق بشر در سراسر جهان مستقر می کند. کمیساریا همچنین می تواند از هیات های حقیقت یاب و کمیسیون های تحقیق برای تفحص درباره ادعاهای نقض این واحد همچنین به عنوان کانون. جدي حقوق بشر حمایت کند یا چنین ماموریت هایی انجام دهد. اصلی برای مشارکت با واحدهای حقوق بشر هیات های صلح کمک کرده و با ارائه کمک با استخدام، انتصاب و آموزش، همچنین مشورت اساسی برنامه ها و سیاستگذاری پشتیبانی به عمل می آورد.

برای کمک به افزایش نقش و مشارکت جامعه مدنی در ساز و کارهای حقوق بشر برنامه های ایجاد کرده است. عمده این بورسه برای اقلیت ها، بومیان، کارکنان نهادهای ملی حقوق بشر، و بورس تحصیلی برای کشورهای کمتر توسعه می باشد.

کمیساریا همچنین برخی از صندوق ها و کمک های بلا عوض سازمان ملل شامل صندوق داوطلبانه سازمان ملل برای قربانیان شکنجه؛ صندوق داوطلبانه برای جمعیت های بومی؛ صندوق سپرده داوطلبانه سازمان ملل در زمینه شکل های معاصر بردگی را در حوزه مدیریتی خود دارا می باشد. برای اطلاع از این برنامه های بورسیه برای افراد بومی و یا اقلیتها می توان با نهاد زیر تماس برقرار نمود:

Mr. Morse Caoagas Flores

Coordinator, Indigenous & Minorities Fellowship Programmes
Indigenous Peoples and Minorities Section
Office of the High Commissioner for Human Rights
48, Avenue Giuseppe-Motta, Office 2-05
CH-1211 Geneva 10, Switzerland
minorityfellowships@ohchr.org

برای کسب اطلاع بیشتر در باره بورسیه برای کشورهای کمتر توسعه یافته، باید با نشانی زیر تماس برقرار کرد:

Palais des Nations 8-14, avenue de la Paix
CH-1211 Geneva 10 - Switzerland
Phone: +41 (0)22 917 86 40
Fax: +41 (0)22 917 80 47
Website: <http://www.ohchr.org> or <http://www.unitar.org/diplomacy>

کارکنان نهادهای حقوق بشر ملی برای دریافت اطلاعات بیشتر می توانند با نشانی زیر تماس داشته باشند:

Office of the United Nations
High Commissioner for Human Rights
Palais des Nations 8-14, avenue de la Paix
CH-1211 Geneva 10- Switzerland
Phone: + 41 (0)22 928 92 83 or + 41 (0)22 928 96 63
Fax: + 41 (0)22 928 90 18
E-mail: niu@ohchr.org

دوره های آموزشی فشرده (کارگاه های آموزشی) به فعالان جامعه مدنی امکان می دهند چگونه درباره ساز و کارهای ویژه حقوق بشر اطلاعات به دست آورند و همکاری خود را با آنها تقویت کنند. دوره های آموزشی فشرده درباره پیگیری توصیه های نهاد معاهده برای فعالان جامعه مدنی ملی است و هدف آن ایجاد ظرفیت در آنان برای همکاری با نهادهای معاهده است. کمیساریا برای فعالان ملی در کشورهای

خود دوره های آموزشی فشرده و سمینارهایی تشکیل می دهد تا ظرفیت آنان را برای کمک به فرآیند گزارش دهی معاهده و پیگیری توصیه های نهادهای معاهده تقویت کند. همچنین با نهادهای ملی حقوق بشر، سازمان های غیردولتی و نمایندگان رسانه ها در سطح ملی در این دوره های آموزشی فشرده همکاری می کند تا ظرفیت به وجود آورد و ایجاد شبکه های فعالان ملی را برای حمایت از اجرای توصیه های مربوط به نهاد معاهده حقوق بشر تشویق و ترغیب کند.

از سال ۲۰۰۳، کمیساریا دوره های آموزشی فشرده در زمینه پیگیری در هر منطقه جهان تشکیل داده است. برنامه های آموزشی به عنوان مبنایی برای ایجاد گروه های شبکه جامعه مدنی ملی برای پیگیری فرآیند گزارش دهی معاهده حقوق بشر و ادامه گفتگوی سازنده ملی درباره مسائل مربوط به کار نهادهای معاهده حقوق بشر خدمت می کنند. همچنین با تشکیل کارگاه های آموزشی و سمینارها به طور مستقیم به دولت های علاقه مند آموزش می دهد، و جامعه مدنی را تشویق می کند در این فعالیت ها شرکت نماید. برای اطلاع بیشتر به نشانی زیر تماس بگیرید:

Human Rights Treaties Branch Treaties and Follow-up Unit
Office of the United Nations
High Commissioner for Human Rights
Palais des Nations 8-14, avenue de la Paix
CH-1211 Geneva 10 – Switzerland
Fax: +41 (0)22 917 90 22

با توجه به توضیحات مذکور، شکایات در باره تخلف حقوق بشری دولتها را می توان به نهادهای زیر مجموعه مجمع عمومی ملل متحد و یا سازمانهای منطقه ای ارجاع داد. شکایت ها گاهی دادخواست و یا گزارش¹⁶ هم نامیده می شود. گزینه های اصلی برای طرح شکایت نزد سازمان ملل متحد عبارتند از: شورای حقوق بشر سازمان ملل به عنوان نهاد منشور – محور، نهادهای معاهده – محور سازمان ملل مانند کمیته حقوق بشر و یا کمیته حذف تبعیض علیه زنان، و رویه های ویژه حقوق بشری سازمان ملل متحد. نهادهای منطقه ای هم برای کشورهای زیر مجموعه خود ساز و کارهای رسیدگی به شکایات را بوجود آورده اند. مهمترین این نهادها عبارتند از:

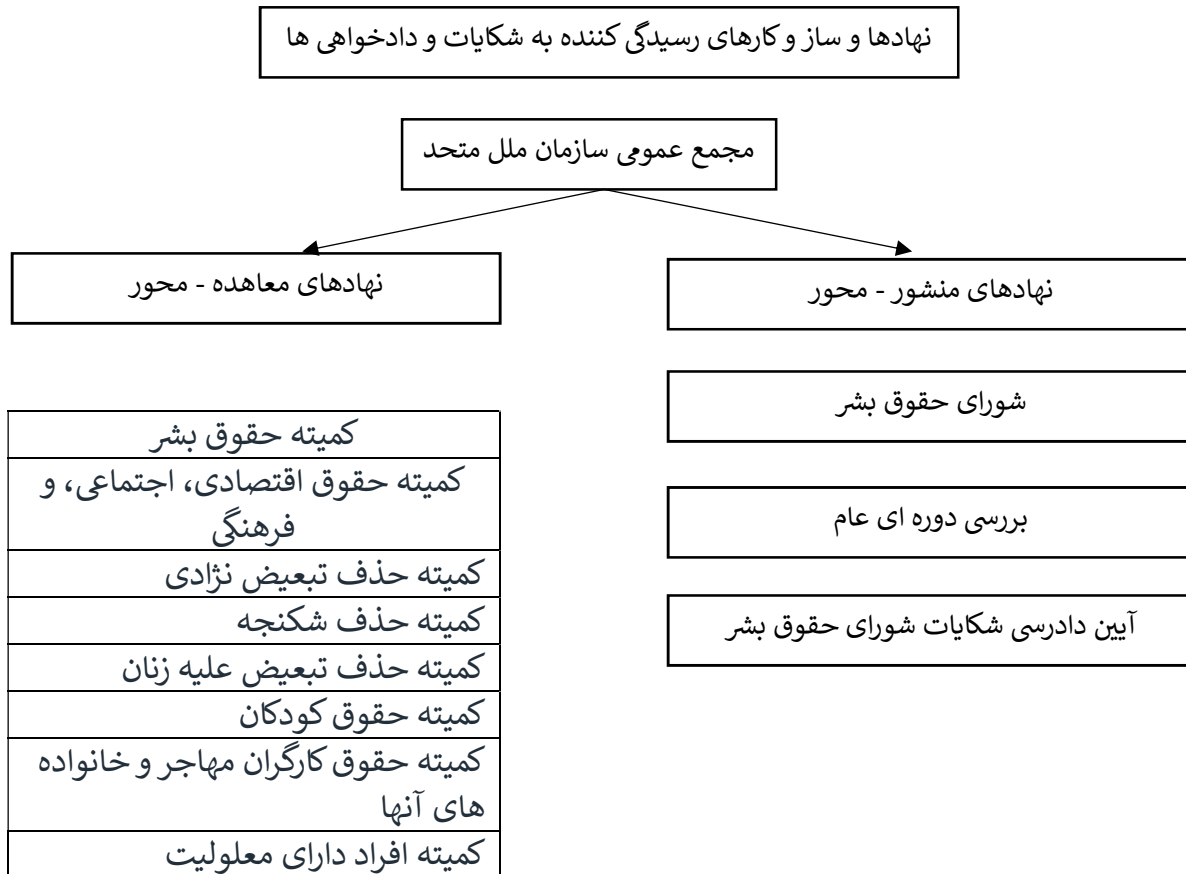
کمیسیون افریقایی حقوق بشر و مردم
دادگاه افریقایی حقوق بشر و مردم، کمیته حقوق بشر عرب
کمیسیون بین دولتی حقوق بشر کشورهای آسیای جنوب شرقی
دادگاه حقوق بشر اروپا
کمیته حقوق اجتماعی اروپا
دادگاه حقوق بشر بین آمریکایی

¹⁶ Complaints, Petitions, Communications.

کمیسیون حقوق بشر بین آمریکایی

ساز و کارهای همه این نهادها با اختیارات معین و محدودی همراه است و اغلب هر کدام قوانین خاص خود را دنبال می کنند. در مجموعه ملل متحد مهمترین نکاتی که باید در نظر داشت این است که چگونه می توان شکایت را به ابزار مناسبی برای ایجاد فشار به دولتهای خاطی و قانون شکن تبدیل نمود. علاوه بر این، باید در نظر گرفت که مناسب ترین روش برای طرح موفقست امیز شکایت چگونه می باشد. به عنوان مثال، در ابتدا باید دید آیا شکایت در خصوص نقض حقوق بشر در نهادهای داخلی مطرح شده است یا خیر، و نتیجه چه بوده است. اگر نتیجه مثبتی حاصل نشده است، می توان آنرا نزد ارگان ذیصلاح ملل متحد آورد. و یا اینکه باید دقت داشت که اگر شکایتی به یک نهاد تسلیم شده است، همان شکایت را نمی توان به نهاد دیگر نیز تسلیم کرد. باید به تفاوتهای ساختاری نهادهای رسیدگی کننده به شکایات حقوق بشری نیز توجه داشت. افزون بر همه این ملاحظات باید خاطر نشان ساخت که سندهای منشور - محور از نفوذ بالای دولتها برخوردارند، بنابراین اغلب سیاسی عمل می کنند. اینها عمدتاً از طریق کنفرانس ها و جلساتی فعالیت می کنند که در آن نمایندگان دولت ها و سازمان های غیردولتی از مواضع خود دفاع می کنند. در حالی که نهادهای معاهده - محور متشکل از متخصصان مستقل هستند. این تفاوتها می تواند مورد توجه مدافعان حقوق بشر قرار گیرد. هر دوی این ساز و کارها و نهادها زیر نظر مجمع عمومی ملل متحد بوده و به هیچ عنوان در حیطه صلاحیت شورای امنیت قرار نمی گیرند.

اساساً برنامه حقوق بشر سازمان ملل برای ترویج و حمایت از حقوق بشر همه مردم در همه جا فعالیت می‌کند. این فعالیت به وسیله موسسات و کارگزاری‌های گوناگون حقوق بشر سازمان انجام می‌شود، و شامل نهادها و ساز و کارهای مختلفی است که در این کتاب به آنها پرداخته شده، که همگی دارای هدف مشترک ترویج و حمایت از حقوق بشر مورد توافق بین المللی. مدنی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی هستند. یعنی حقوقی که بیش از ۷۰ سال پیش در اعلامیه جهانی حقوق بشر اعلام شد.

شورای حقوق بشر ملل متحد

در اثر سعی و مساعی کوفی عنان برای ایجاد اصلاحاتی در ساز و کارهای حقوق بشری ملل متحد، شورای حقوق بشر در تاریخ ۱۵ مارس سال ۲۰۰۶ و طی قطعنامه شماره ۶۰/۵۲۱ توسط مجمع عمومی ملل متحد، جایگزین کمیته حقوق بشر سابق گردید.¹⁷ عنان در گزارشی با عنوان "آزادی بیشتر: پیش به سوی توسعه، امنیت، و حقوق بشر برای همه" ظهور شورای حقوق بشر را تغییری نهادین در مجموعه ملل متحد برای پیشبرد حقوق بشر در متن عینی واقعیات و نیازهای اجتماعی دانست که می‌بایست به عنوان یک زیر مجموعه مجمع عمومی فعالیت نماید.¹⁸ این مأموریت نهادین برای پیشبرد حقوق بشر با ماده ۲۲ منشور ملل متحد مطابقت داشت که به مجمع عمومی اجازه می‌داد "برای اجرای وظایف خود آن گونه ارکان فرعی را که ضروری تشخیص دهد تأسیس نماید". بنابراین بر خلاف کمیسیون حقوق بشر پیشین، شورا با قرار گرفتن زیر نظر مجمع عمومی می‌تواند از توان بالاتری برای رسیدگی به موضوعات حقوق بشری داشته باشد.

شورای حقوق بشر یک نهاد بین دولتی در سیستم سازمان ملل متحد است که متشکل از نمایندگانی از ۴۷ کشور است که با رای مخفی توسط مجمع عمومی ملل متحد برای یک دوره سه ساله انتخاب¹⁹، و مسئولیت تقویت، حمایت، و پیشبرد از حقوق بشر را به عهده می‌گیرند. شورا با اختیارات وسیعی که دارد "مسئولیت احترام جهانی برای حمایت از حقوق بشر و آزادیهای اساسی برای همه، بدون هیچ گونه تمایز و به روشی عادلانه و برابر را بر عهده" گرفت. شورا باید "به موارد نقض حقوق بشر، از جمله نقض فاحش و سیستماتیک رسیدگی کرده و در مورد آن توصیه کند". علاوه بر این شورا "باید هماهنگی موثر و جریان اصلی حقوق بشر را در سیستم سازمان ملل متحد به عهده گرفته و آنرا تقویت نماید". قطعنامه های شورا به لحاظ حقوقی الزام آور نیستند. اما حاوی تعهدات عمیق سیاسی برای کشورهاست.

بطور روشنتر، شورا چهار وظیفه خاص را بعهده گرفته است. اول، شورا بطور عمده به موارد نقض حقوق بشر در سراسر جهان، در رابطه با کشورهای خاص، و یا موضوعی خاص مانند تبعیض علیه زنان، پرداخته، مواضعی را اتخاذ، و توصیه هایی را ارائه می‌دهد. دوم، شورا استانداردهای بین المللی در زمینه حقوق بشر ایجاد کرده و به عنوان مثال دستور العمل هایی در رابطه با حقوق بشر و عملکرد شرکت های خصوصی فراهم می‌آورد. سوم، شورا ابزارهایی را فراهم می‌آورد که از نظر قانونی الزام آور باشند. به

¹⁷ A/RES/60/251 adopted with 170 votes to 4 (USA, Israel, Marshal Islands, and Paulo) and three abstentions (Iran, Belarus, Venezuela). به این مواضع ضد حقوق بشری هم از سوی لیبرال دمکراسی ها و هم نظام های دیکتاتوری دقت نمایند.

¹⁸ Doc. A/59/2005, March 21, 2005.

¹⁹ ۱۳ از کشورهای آسیایی و حوزه اقیانوس آرام، ۸ نفر از امریکای لاتین و حوزه کارائیب، ۷ نفر از اروپای غربی و دیگر کشورها، و ۶ نفر ۱۳ نفر از آفریقا، از بخشهای شرقی اروپا.

عنوان مثال پروتکل پیش بینی فرآیند شکایت برای مقابله نامه حقوق کودک فراهم آورده است. چهار، شورا از طریق پیشبرد همپرسی میان کشورها و شورا به نمایندگی از سوی جامعه جهانی و ظرفیت سازی به پیشبرد حقوق بشر کمک می کند.

شورا همچنین زیر مجموعه های متناسب با ماموریت خود مانند ساز و کار "بررسی های دوره ای" عام، "فرآیندهای ویژه"، "کمیته مشورتی"²⁰ و "فرآیند رسیدگی به شکایات"²¹ را بوجود آورده است.²² شورا همچنین این اختیار را دارد تا کمیسیون های بین المللی تحقیق، و نیز هیئت های حقیقت یاب را برای تحقیق پیرامون نقض حقوق بشر، با هدف آشکار ساختن متخلفان و اجرای عدالت، ایجاد کند. در جلسات شورا علاوه بر اعضای رسمی، ناظرانی از سوی کشورها، سازمانهای بین دولتی، و سازمانهای غیر دولتی هم بطور فعال مشارکت می نمایند.

شورا بلافاصله استراتژی "نهادین سازی" شکایات را در نظام دادرسی و نیز ساز و کارهای متناسب با بررسی آنها به وجود آورد. هدف نهایی این سازوکار بهبود وضعیت حقوق بشر در همه کشورها و رسیدگی به موارد نقض حقوق بشر در هر مکان است. در حال حاضر، هیچ ساز و کار جهانی دیگری از این نوع وجود ندارد. شورای حقوق بشر همچنین با رویه های ویژه سازمان ملل متحد که توسط کمیسیون سابق حقوق بشر تأسیس شده و اکنون توسط شورا تصویب شده است، کار می کند. اینها از گزارشگران ویژه، نمایندگان ویژه، کارشناسان مستقل و گروه های کاری تشکیل شده اند که در مورد موضوعات موضوعی یا شرایط حقوق بشر در کشورهای خاص نظارت، بررسی، مشاوره و گزارش عمومی می کنند. شورا این توانایی را دارد که در مورد همه موضوعات موضوعی حقوق بشر و موضوعاتی که نیاز به توجه آن در طول سال دارد بحث کند.

افراد و گروه ها می توانند بدون توجه به اینکه کشور مورد نظر آنها معاهده خاصی را تصویب کرده یا شرایط خاصی را برای آن معاهده اعلام کرده است، شکایت خود را به شورا تسلیم کنند. این نکته مهم نشان از این حقیقت دارد که جامعه جهانی خود را آماده کرده است تا حقوق بشر را نسبت به حق حاکمیت کشورها قانون شکن برتری دهد. بنابراین عدم الحاق به، و یا پذیرش یک معاهده حقوق بشری، به آن معنی نیست که آن کشور برای خود حصار امنی را فراهم آورده و می تواند حقوق بنیادین شهروندان خود را تادیده انگارد. مهمتر از همه اینکه امکان طرح شکایت علیه دولتی که معاهده خاصی را امضا و تصویب نکرده است، به این معنی است که مرزهای حاکمیتی دولتها اهمیت سیاسی خود را از دست داده و جهان به سوی نوعی همبستگی جهان میهنی به نفع حقوق بشر ستم دیدگان پیش رفته است. اهمیت امر نشان از جهانی شدن گفتمان حقوق بشر دارد به گونه ای که حتی مبانی نظام بین المللی سنتی را به چالش کشیده است. در نتیجه این اقبال جهانی نسبت به دفاع از حقوق بشر و آزادی های اساسی، افراد این فرصت را پیدا کرده اند تا شکایت خود علیه دولتی را در بالاترین سطح سازوکارهای حقوق بشر سازمان ملل متحد، یعنی شورای حقوق بشر، مطرح ساخته و برای محک. میت دولت ناقض حقوق بشر بکوشند.

²⁰ The Council's think Tank or Advisory committee

²¹ Complaints procedure

²² Universal Periodic Review mechanism (UPR), the Special Procedures, the Advisory Committee, and the Complaint Procedure.

علاوه بر این، هرچند که شورا متشکل از نمایندگان کشورهای است، محرمانه بودن شکایات، شاکیان را از خطر سرکوب بیشتر در امان نگه داشته، و در عین حال همکاری دولت خا طی را افزایش می دهد.

شورا در هفتم ژوئن ۲۰۰۷، طی قطعنامه شماره ۵/۱ با عنوان "ایجاد نهاد شورای حقوق بشر سازمان ملل"²³ آیین داری خاصی را به وجود آورد که شکایات مربوط به الگوهای ثابت نقض فاحش و قابلا اعتماد تمام حقوق بشر و کلیه آزادیهای اساسی در هر قسمت از جهان و تحت هر شرایطی بررسی کند.²⁴ هدف از این نهادسازی فراهم آوردن چارچوبه ای برای عملکرد شورا و نهادهای وابسته آن، کار و آیین داری آن می باشد. شورا سه جلسه در ماه های مارچ، جون، و سپتامبر در سال برگزار می کند، و تعداد کل جلسات ده هفته می باشد. دستور کار جلسات شامل ده موضوع می باشد. توجه به این موضوعات می تواند برای چگونگی طرح شکایات مفید باشد:

- موضوعات سازمانی و فرآیند رسیدگی
- گزارش سالانه کمساریای عال ملل متحد در حقوق بشر و گزارش دبیر کل ملل متحد
- ارتقا و حمایت از کلیه حقوق بشر، مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی از جمله حق توسعه
- گزارش وضعیت های حقوق بشر که باید مورد توجه شورا قرار گیرد
- گزارش و فعالیت های ارگانهای زیربیط و ساز و کارها
- کار بررسی دوره ای جهانی
- وضعیت حقوق بشر در فلسطین و سایر سرزمینهای اشغالی عرب
- پیگیری و اجرای اعلامیه حقوق بشر و برنامه اقدام وین مصوب سال ۱۹۹۳
- موضوعات نژادپرستی، تبعیض نژادی، بیگانه ستیزی، و اشکال مختلف مربوط به عدم تحمل، و پیگیری و اجرای اعلامیه و برنامه اقدام دوربان آفریقای جنوبی مصوب سال ۲۰۰۱
- برقراری همکاری های تکنیکی و توسعه ظرفیت سازی

قطعنامه شماره ۵/۱ به افراد، گروه ها، و سازمانهای غیر دولتی این فرصت را می دهد تا شکایات خود را در خصوص نقض فاحش حقوق بشر به شورای حقوق بشر ملل متحد تسلیم نمایند. رسیدگی محرمانه است و هدف آن پیشبرد همکاری میان دولتها می باشد. شورا اطمینان می یابد که فرآیند رسیدگی بی طرف، عینی، کارآمد، قربانی-محور، و به موقع انجام می شود. از طریق فرآیندهای رسیدگی به شکایات، شورا می کوشد شانس دستیابی به نتیجه بهتر با دولتها را بهبود بخشد.

شکایات برای اینکه بتوانند در شورای حقوق بشر قابل قبول باشند، باید در برگیرنده معیارهای زیر باشند:

²³ Institution-Building of the United Nations Human Rights Council

²⁴ Human Rights Council Resolution 5/1. Institution-building of the United Nations Human Rights Council

- شکایات باید کتبی بوده و به یکی از شش زبان رسمی سازمان ملل (عربی، چینی، انگلیسی، فرانسوی، روسی، و اسپانیایی) به شورا ارسال شوند. شورا فرم خاصی را برای یکنواخت سازی شکایات از نقطه نظر شکلی فراهم آورده است.²⁵ فرم باید ترجیحاً تایپ و امضا شده باشد.
- شکایات باید شامل شرح واقعه مربوطه (اسامی قربانیان ادعا شده، تاریخ، مکان، و سایر شواهد) و با جزئیات ممکن بوده و از ۱۵ صفحه تجاوز نکند. شرح واقعه باید همچنین به گونه ای باشد که نقض حقوق بشر را با قید فاحش بودن آن گزارش کند.
- شکایت باید شامل اطلاعات شخصی یعنی نام کامل، ملیت، تاریخ تولد، آدرس پستی، و آدرس پست الکترونیکی شاکی بوده و کشوری که علیه آن شکایت می شود نیز مشخص باشد. شاکی باید هرگونه تغییر در آدرس یا سایر اطلاعات تماس را در اسرع وقت به دبیرخانه شورا اطلاع دهد.
- شکایت نباید آشکارا از انگیزه های سیاسی سرچشمه گرفته باشد.
- شکایات و یا گزارشات نباید منحصرأ بر اساس محتویات رسانه های گروهی تنظیم شده باشد.
- شکایت نباید توسط یکی از ارگانهای ملل متحد در حال رسیدگی باشد.
- شکایات فقط بعد از آنکه در محافل قضایی داخلی به نتیجه نرسند قابل طرح در شورای حقوق بشر می باشند. شاکی ممکن است توضیح دهد که راهکارهای داخلی بی اثر بوده یا طولانی مدت باشند به گونه ای که معطل ماندن موجب نقض بیشتر و فاحش تر حقوق بشر می شود.
- شاکیان باید کپی (و نه اصل) کلیه اسناد مربوط به شکایات و استدلال های خود، به ویژه تصمیمات اداری یا قضایی راجع به شکایات صادر شده توسط مقامات ملی کشور خود ارائه دهند. اگر این اسناد به زبان رسمی سازمان ملل نباشد، ترجمه کامل یا خلاصه آن ها باید ارائه شود.
- شکایات باید از واژه های توهین آمیز مبرا باشد.
- هرگاه شکایتی توسط یکی دیگر از نهاد ها و رویه های ملل متحد مورد بررسی قرار گرفته باشد نمی تواند توسط شورا پذیرفته شود.
- نهادها و فرآیندهای رسیدگی به شکایت عهده دار وظیفه جبران خسارت به قربانیان نقض فاحش قوق بشر نیستند.²⁶

علاوه بر این شکایات در مواردی قابل پذیرش باشد که بر اساس نقض فاحش حقوق بشر تنظیم شده باشند. مفهوم "فاحش بودن" بودن به شرایطی اطلاق می شود که دیگر نمی توانند زیر عنوان صلاحیت حاکمیتی ملی توجیه شوند. به خوبی آشکار است که تسلیم کنندگان گزارش به شورا باید توضیح و تفسیر

²⁵ به تارنمای شورای حقوق بشر مراجعه نمایید.

²⁶ نگاه کنید به تارنمای شورای حقوق بشر:

<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/ComplaintProcedure/Pages/FAQ.aspx#:~:text=You%20can%20also%20send%20your,High%20Commissioner%20for%20Human%20Rights.>

دقیقی از ویژگی فاحش بودن نقض حقوق بشر ارایه دهند. بنابراین وجود یک شکایت برای فعال کردن مکانیسم کافی نیست. مهمترین ویژگی موضوعیت نقض فاحش این است که در برگیرنده حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، و فرهنگی است و در هر کجای جهان و تحت هر شرایطی که اتفاق افتد، قابل طرح در شورا است. بنابراین شرایط یادشده می تواند شامل درگیری مسلحانه، نقض قوانین بشردوستانه بین المللی یا تهدید به صلح بین المللی باشند. کسانی که شکایاتی را برای نقض حقوق بشر بر علیه دولتی به شورای حقوق بشر تسلیم می کنند، باید در نظر داشته باشند که گزارش مربوطه شامل چندین قربانی، و تعداد مشخصی از نقض حقوق بشر در مدت مدت زمان مشخصی بوده و عمل نقض باید بویژه در برگیرنده اقدامات تحقیق آمیز و غیر انسانی باشد. این ویژگی ها در جلسات بررسی برای قابل قبول بودن شکایت مورد توجه قرار می گیرند. همه شکایات و گزارشات باید مبتنی بر حقوق بشر شناخته شده مانند حقوق بشر بهائیان، دراویش، زندانیان سیاسی، روزنامه نگاران، فعالان حقوق بشر، نهضه رهایی بخشی زنان، و امثالهم که در ایران امروز همواره اتفاق می افتند، باشند. برای اطمینان خاطر یافتن از قرار گرفتن شکایات در مسیری قابل پیگیری و سازنده، شورا دو گروه کاری به وجود آورده است. گروه کاری گزارشات و وظیفه بررسی شکایات از حیث قابل پذیرش بودن توسط شورا می باشد. گروه کاری بررسی وضعیتها به ماهیت شکایت و ادله مرتبط با آن می پردازد.

بعد از پذیرش شکایت توسط دبیرخانه شورا، چهار مرحله دنبال می شود:

مرحله اول

در مرحله اول گزارش یا شکایت توسط رئیس گروه کاری در خصوص گزارشات، با تشریح مساعی دبیرخانه مورد بررسی اولیه قرار می گیرد تا مشخص شود که آیا مطابق با معیارهای تعیین شده می باشد یا خیر. اگر این معیارها صحیح باشند، گزارش به کشور مربوطه انتقال داده می شود تا نظرات خود را در مورد ادعاهای مربوط به نقض حقوق بشر اعلام نمایند.

دوم: گروه کاری گزارشات

گروه کاری گزارشات در سال دو بار تشکیل جلسه داده و در خصوص قابل قبول بودن یک شکایت تصمیم گیری می کند و شایستگی ادعاهای نقض را ارزیابی می کند. هدف اصلی این بررسی اسن است که معلوم شود که آیا شکایت به تنهایی و یا به همراهی با شکایات الگوی ثابت نقض فاحش حقوق بشر و آزادی های اساسی را ثابت می کند یا خیر. در این بررسی ها گروه کاری گزارشات ممکن است تصمیم بگیرد که آیا باید شکایت را اگر مطابق با مفاد قطعنامه ۱/۵ شورا نباشد، رد کند، یا اینکه آنرا مورد بررسی قرار داده و از دولت مربوطه و یا شاکی بخواهد که اطلاعات بیشتری را در یک زمان معقول ارائه نمایند. سپس پرونده را که شامل همه گزارشات قابل قبول و نیز توصیه های مربوط به آن می باشد را برای بررسی بیشتر به گروه کاری وضعیت ها ارسال نماید.

مرحله سوم: گروه کاری وضعیتها

گروه کاری وضعیتها، متشکل از پنج نماینده کشورهای عضو شورای حقوق بشر که از طرف گروه های منطقه ای انتخاب شده اند، در سال دو بار تشکیل جلسه داده و گزارشات و توصیه های ارائه شده توسط گروه کاری گزارشات را مورد بررسی قرار می دهد. این گروه تصمیم می گیرد که بررسی وضعیت را متوقف ساخته یا اینکه آنرا برای کسب اطلاعات بیشتر همچنان مورد پیگرد قرار دهد، و در نهایت اگر نقض فاحش حقوق بشر اثبات شود، آنرا به شورا ارسال نماید.

مرحله چهارم: شورای حقوق بشر

در این مرحله، شورا گزارش های گروه کاری وضعیت ها را به روشی محرمانه بررسی، و سپس تصمیم می گیرد که در صورت عدم تأیید تضمین دریافت اطلاعات لازم، کار را متوقف کند، یا اینکه وضعیت را تحت بررسی بیشتری قرار داده و از دولت مربوطه بخواهد که اطلاعات بیشتری را در یکدوره زمانی معقول ارائه نماید، و یا اینکه یک متخصص مستقل و با صلاحیت عالی برای نظارت بر وضعیت و گزارش مجدد آن به شورا تعیین نماید. در نهایت، شورا به کشور خاطی کمکهای فنی، توصیه ها، و شیوه های ظرفیت سازی، برای پیشبرد حقوق بشر فراهم می آورد.

اتخاذ رسمی قطعنامه توسط شورا در اختیار ۴۷ عضو آن است. قطعنامه های مرتبط با کشوری خاص، در ابتدا توسط کشورهای عضو، نهادهای جامعه مدنی، و سازمانهای بین دولتی مورد بحث قرار می گیرد. در نتیجه قطعنامه ها ابزاری برای سنجش میزان تعهد سیاسی جامعه بین المللی و میزان تمایل به بحث درباره یک سوال خاص در مورد حقوق بشر یا زمینه های مرتبط با آن است. معمولا دو نوع قطعنامه اتخاذ می شوند. قطعنامه های موضوعی طیف گسترده ای از موضوعات حقوق بشر جریان اصلی مانند آزادی بیان، منع شکنجه، حق غذا و غیره، تا موضوعات پیچیده تر مربوط به حقوق بشر مقابله با تروریسم را در بر می گیرد. نوع دوم قطعنامه هایی هستند که در رابطه با کشورهای خاص اتخاذ می گردند. قطعنامه هایی از این دست می توانند منجر به انتخاب یک گزارشگر ویژه گزارشگر، ایجاد کمیته تحقیق، یا مأموریت حقیقت یاب در مورد وضعیت حقوق بشر در یک کشور خاص شوند. اینگونه قطعنامه ها اغلب توسط کشور مورد نظر خصمانه تلقی شوند. در نتیجه راه مذاکره برای پیشبرد حقوق بشر را دشوار می سازند.

قطعنامه های اتخاذ شده خواه موضوعی و یا مربوط به کشورها، از نظر محتوا و نوع تعهدات تعیین شده اشکال مختلف می توانند داشته باشند. قطعنامه هایی که به موضوعات اساسی می پردازند، قطعنامه های اساسی می باشند، در حالیکه قطعنامه هایی که دستور العمل و یا روشهای ویژه را موجب می شوند، قطعنامه های رویه ای نام دارند. قطعنامه های موضوعی در برگیرنده هم محتوی و هم ابعاد فرایندی هستند. در سالهای اخیر تمایلی به اتخاذ یک رویکرد تدریجی دارند توسط کشورها به وجود آمده است. برای این کار در ابتدا یک رخداد جانبی برای اندازه گیری واکنش دولت مورد نظر قرار می گیرد. سپس برای جلب توجه شورا به موضوع، بیانیه مشترکی در جلسه بعدی شورا قرائت شده و فراخوانی برای یک جلسه به اجرا گذاشته می شود. و در نهایت طی یک قطعنامه فرآیندی خواهان گزارشی از سوی گزارشگران ویژه

می شوند. این رویکردی بود که برای قطعنامه های مربوط به ایمنی روزنامه نگاران و تظاهرات مسالمت آمیز به اجرا گذاشته شد.

قطعنامه ها عموماً عواقب غیرمستقیم و بلند مدت دارند زیرا هدف اصلی آنها تشویق به تغییرات قانونی با بهترین روش در سطح ملی است. قطعنامه ها همچنین توجه جامعه جهانی را به موضوعات خاص یا شرایط خاص کشور هدف جلب می کنند. قطعنامه هایی از این دست گاهی اوقات انگیزش هایی برای اقدام سایر نهادها مانند شورای امنیت را فراهم می آورند. دبیرکل ملل متحد و یا کمیساریای عالی حقوق بشر به طور منظم پرسشنامه هایی را به کشورها ارسال کرده و در مورد نحوه اجرای قطعنامه های موضوعی تحقیق می کنند. البته آن کشورها دارای این اختیار حاصل از حق حاکمیت خود هستند تا آن پرسشنامه های مذکور را بی پاسخ بگذارند. البته این موارد مانع از بدست آوردن اطلاعات از طریق جامعه مدنی در سطح ملی یا بین المللی در مورد وضعیت کشور مورد نظر نخواهد بود. شورا همچنین می تواند در خواست بازدید از کشور مورد نظر را داشته باشد.²⁷

بررسی ادواری جهانی

از جمله ابداعات بی نظیر برای پیشبرد حقوق بشر در سراسر جهان تاسیس ساز و کار "بررسی دوره ای عام" است که در سال ۲۰۰۶ برای ارزیابی وضعیت حقوق بشر در تمام کشورهای عضو سازمان ملل متحد بوجود آمد، و یک ساز و کار منحصر به فرد همکارانه و دولت- دولت است. بند پنجم از ماده ۵ قطعنامه شماره ۶۰/۵۲۱/ شکل گیری این بررسی توضیح می دهد که هدف از ایجاد این بررسی انجام و پیشبرد همکاری، مبتنی بر گفتگوی تعاملی، با مشارکت کامل کشور مورد نظر و با توجه به نیازهای ظرفیت سازی آن می باشد. چنین سازوکاری باید کار نهاد های معاهده - محور را تکمیل نماید. بند نهم همان قطعنامه همچنین توضیح می دهد که همه کشورهای عضو می بایست بالاترین استانداردها را در همکاری با شورا برای بررسی دوره ای فراهم آورند. در طی بررسی وضعیت حقوق بشر در کشور مربوطه مورد ارزیابی قرار گرفته و توصیه های داده می شود. آن کشور می تواند بطور داوطلبانه توسط تعهداتی را در قبال توصیه های انجام شده بپذیرد.

همه کشورها، بدون استثنا، در این بررسی فعال هستند. در عین حال در این ساز و کار، یک کمیته مشورتی که به عنوان "اتاق فکر" شورا فعالیت می کند، با ارائه نظرات تخصصی و مشاوره در مورد موضوعات حقوق بشر نیز به وجود آمده است. بررسی توسط یک گروه کاری متشکل از ۴۷ کشور عضو شورای حقوق بشر انجام شده است و شامل یک گفتگوی تعاملی است. در این گفتگو کشورهای عضو و ناظر شورا نیز این فرصت را دارند تا از کشور تحت بررسی پرسش هایی مطرح ساخته و پیشنهاداتی ارائه دهند. از سوی دیگر، کشور تحت بررسی نیز فرصت دارد اطلاعاتی را که درباره بررسی خود تهیه کرده به گروه کاری ارائه دهد، به سئوال ها و توصیه هایی که کشورها در طول و پیش از گفتگوی تعاملی مطرح کرده اند جواب دهد، و در پایان بررسی اظهار نظرهای نهایی خود را نیز ارائه دهد. سازمان های غیردولتی

²⁷ The Human Rights Council: A Practical Guide.

دارای مقام مشورتی با شورای اقتصادی و اجتماعی می توانند در جلسات گروه کاری بررسی ادواری جهانی شرکت کنند، اما در گفتگوی تعاملی نقشی ایفا نمی کنند.

برای تسهیل روند رسیدگی، گروه کاری متشکل از سه گزارشگر (گروه سه نفره) که به "ترویکا" نیز مشهور است، به فرآیند بررسی کمک می کنند. برای بررسی هر کشور، گروه سه نفره متفاوتی تشکیل می شود که اعضای آن (از گروه های منطقه ای مختلف سازمان ملل) با قرعه از کشورهای عضو شورای حقوق بشر انتخاب می شوند. دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر به این گروه سه نفره در انجام وظیفه خود کمک می کند. پس از گفتگوی تعاملی درباره هر کشور گزارشی تهیه می شود. این گزارش ها پس از کسب تکلیف نماینده کشور مورد بررسی از دولت متبوع خود، تصویب می شوند. کشورها دو هفته فرصت، دارند تغییرات ویرایشی در بیانیه های خود به وجود آورند. بنابراین، اسناد در برگزیده خلاصه ای از مذاکرات در جریان بررسی بوده، و از کشور مورد بررسی خواسته می شود نشان دهد که از توصیه های ذکر شده در سند حمایت می کند یا خیر.

گزارش مربوط به هر کشور بررسی شده، پس از تصویب در گروه کاری بررسی ادواری جهانی به شورای حقوق بشر منتقل می شود. شورا معمولاً در جلسه عادی بعدی خود این سندهای نتیجه را با اختصاص حدود یک ساعت زمان به هر کدام بررسی و تصویب می کند. به موجب قطعنامه شماره ۵/۱، بعد از تصویب سند به کشور مربوطه فرصت داده می شود تا دیدگاه های خود را درباره نتیجه گیری، توصیه ها، وعده ها و تعهدات داوطلبانه مطرح کند. این فرصت همچنین شامل پرسش ها و یا موضوعاتی است که در طول گفتگوی تعاملی گروه کاری مطرح شده اند. کشورهای عضو و ناظر شورا نیز فرصت دارند نظر خود را درباره نتیجه ابراز نمایند. به دیگر عوامل ذینفع مربوطه، از جمله نهادهای ملی حقوق بشر، و سازمان های غیردولتی دارای مقام مشورتی نزد شورای اقتصادی و اجتماعی فرصت طرح موضوعات داده می شود. هنگام تصویب اسناد، شورا درباره ضرورت و زمان هر پیگیری خاص نیز تصمیم می گیرد.

بررسی ادواری جهانی بر اساس اصول زیر فعالیت می کند:

- حمایت از همگانی بودن، وابستگی متقابل، تقسیم ناپذیری و به هم پیوستگی تمامی حقوق بشر بر اساس بند پنجم اعلامیه حقوق بشر و برنامه اقدام وین؛
- همکاری بر مبنای اطلاعات بی طرفانه و موثق و نیز گفتگوی های تعاملی و سازنده برای دستیابی به بهبودی در شرایط حقوق بشری در کشورهای مربوطه؛
- رفتار یکسان به همه کشورها برای پیشبرد اصل برابری حاکمیتی طبق منشور ملل متحد؛
- ساز و کارهای بین دولتی، متکی به همه اعضا، و عملگرا؛
- نقشی تکوینی و نه تکراری نسبت به مجموعه های حقوق بشری داشته باشد. یعنی اینکه برای بازدهی موثر کارهای دیگر نهاد ها را تکرار نکند؛
- به گونه ای بی طرفانه، شفاف، غیرگزینشی، سازنده، بدون حالت مقابله، و عدم سیاست زدگی عمل کند؛
- توانایی شورای حقوق بشر را برای نشان دادن واکنش به وضعیت های اضطراری حقوق بشر کاهش ندهد؛

- دیدگاه جنسیتی را به طور کامل در فعالیتهای تلفیق کند.

برای کارکرد موثر و نیز تشویق کشورهای در حال توسعه در این ساز و کار، دو واحد مالی شامل صندوق سپرده داوطلبانه بررسی ادواری جهانی و صندوق داوطلبانه برای کمک مالی و فنی، به ترتیب جهت تسهیل مشارکت کشورهای در حال توسعه (به ویژه کشورهای کمتر توسعه یافته) ایجاد شده است.

همانگونه که توضیح داده شد، بررسی عام، یا جهانی، بوده و اصل رفتار برابر با همه کشورهای را دنبال می کند. ضوابط بررسی بر اساس منشور ملل متحد، اعلامیه جهانی حقوق بشر، اسناد حقوق بشری که کشور به آنها پیوسته است، تعهدات داوطلبانه شامل تعهداتی که هنگام نامزدی برای انتخاب در شورا داده است، و در نهایت قانون بشر دوستانه بین المللی حاکم، می باشد.

فرآیند بررسی مقدماتی بر اساس سه دسته از اطلاعاتی که جمع آوری شده است انجام می پذیرد:

دسته اول شامل اطلاعات ارائه شده از سوی کشور تحت بررسی (یعنی گزارش ملی آن کشور در خصوص پیشرفت حقوق بشر) است. این گزارش می تواند به صورت شفاهی یا کتبی، ارائه شود. اطلاعات کتبی نباید از ۲۰ صفحه بیشتر باشد. به کشورهای توصیه می شود گزارشات خود را از طریق فرآیند گسترده مشورت ملی با همه نهاد های اجتماعی مربوطه، از جمله جامعه مدنی تهیه و تسلیم نمایند.

دسته دوم بر اساس اطلاعات موجود در ملل متحد و توسط کمیساریای عالی آماده می شود. این مجموعه از اطلاعات موجود در گزارش های نهادهای معاهده حقوق بشر، رویه های ویژه، و سایر اسناد رسمی مربوطه سازمان ملل را که از ۱۰ صفحه بیشتر باشد.

دسته سوم شامل خلاصه ای از اطلاعات ارائه شده از سوی دیگر عوامل ذینفع بررسی ادواری جهانی، از جمله نهادهای ملی حقوق بشر، سازمان های غیر دولتی، و دیگر فعالان جامعه مدنی بوده، و نباید از ۱۰ صفحه بیشتر باشد.

برای تهیه گزارشات موثر، معیارهایی به شرح زیر تعریف شده اند:

- پیشینه و مبنای قانونی و نهادین برای ترویج و حمایت از حقوق بشر در کشورها، از جمله قانون اساسی، قوانین ملی، تدابیر سیاستگذاری، حقوق ملی، زیر ساختارهای حقوق بشر مانند نهادهای ملی حقوق بشر، و نیز اجرای تعهدات بین المللی کشور؛

- ترویج و حمایت از حقوق بشر در همه جا، از جمله اجرای تعهدات تعیین شده در زمینه حقوق بشر بین المللی، قوانین ملی و تعهدات داوطلبانه، فعالیت های نهادهای ملی حقوق بشر، آگاهی عمومی از حقوق بشر، و همکاری با ساز و کارهای حقوق بشر؛

- شناسایی دستاوردها، بهترین روش ها، چالش ها، و محدودیت ها؛

-علاوه براین، هر کشور باید ولویت ها، ابتکارها و تعهدات ملی اصلی که برای غلبه بر چالش ها و محدودیت ها بر وضع شده و به اجرا گذاشته شده و وضعیت حقوق بشر را در کشور را بهبود بخشیده اند، را کاملا روشن نماید.

چگونه اعضای ملل متحد می توانند از حمایت ساز و کار "بررسی دوره ای عام" برخوردار شوند؟

اول: واقعیات زندگی مردم را به طور منظم ارزیابی کنند، علل اصلی نابرابری ها، درگیری ها و خشونت ها و گروه هایی را که در معرض خطر هستند را با دقت مطالعه کنند

دوم: در مورد موضوعات مورد علاقه مشترک بیشتر و به طور استراتژیک برنامه ریزی کنند، توصیه ها را با جدیت بیشتری بپذیرند و اراده سیاسی برای اجرای آن به وجود آورند.

سوم: با جدیت در یک همپرسی خود را قرار دهند.

چهارم: چارچوبه ای عملی برای گفتگوها میان دولت و نهادهای جامعه مدنی را بوجود آورند.

پنجم: شبکه ها و اتحادیه های درون کشوری در زمینه حقوق بشر، توسعه پایدار و مسائل صلح و امنیت بین نهادهای دولتی، نهادهای سازمان ملل، جامعه مدنی و سایر ذینفعان مربوطه مانند نهادهای ملی حقوق بشر، اتحادیه های کارگری یا رسانه، به وجود آورند.

ششم: آگاهی را در مورد حقوق بشر و نابرابری ها در جامعه افزایش داده و از برنامه های استراتژیک و موقت برای پیشبرد حقوق بشر حمایت کنید، از جمله تعهدات داوطلبانه احتمالی یا برنامه های ملی برای اجرای توصیه های مکانیسم های حقوق بشر.

هفتم: پیوندهایی را میان توصیه های حقوق بشری و برنامه توسعه پایدار به وجود آورند.

هشتم: تعهد به چند جانبه گرایی، از جمله از طریق کمک به اجرا، تقویت و حمایت از توصیه های بررسی دوره ای عام انجام دهند.

نهم: فرصت های همکاری دو و چند جانبه در زمینه حقوق بشر، برای تعامل با کشورهای که توصیه ها یا اهدا کنندگان را در اجرای توصیه ها ارائه می دهند (از طریق بهترین روش ها، همکاری فنی، بودجه)

دهم: باید همچنین همکاری با گروه بررسی فقط یک وسیله است برای پیشبرد شرایط حقوق بشر.

توجه به این توضیحات، به خوبی روشن است که فرایند دولت-محور بررسی شکایات به سختی می تواند بطور مستقیم دولت ناقض حقوق بشر را مسئول نگه دارد و یا ابعاد کیفی برای آن در نظر گیرد. به همین دلیل شورا با انتقادات فراوانی مواجه می باشد. با این وصف این واقعیت را نباید انکار کرد که شکایات علیه یک کشور ناقض حقوق بشر اعتبار حاکمیتی آن کشور لطمه می زند، و از این طریق تعاملات او را خدشه دار و سخت می سازد. از اینرو هنوز می توان این مرجع رسیدگی را به عنوان نهادی که می تواند فشارهایی بر کشور ناقض حقوق بشر وارد کند، مورد توجه قرار داد.

شکایت باید به نشانی زیر و یا هر نهاد منطقه ای شورا توسط پست و یا پست الکترونیکی ارسال شود. راهنمای لازم برای چگونگی تهیه شکایت نامه توسط شورا در فرم مخصوصی فراهم شده است.²⁸

Complaint Procedure Unit
Human Rights Council Branch
Office of the High Commissioner for Human Rights
United Nations at Geneva
CH-1211 Geneva 10, Switzerland
Email: cp@ohchr.org

نهادهای معاهده- محور حقوق بشر²⁹

نهادهای معاهده حقوق بشر کمیته هایی از کارشناسان مستقل هستند که بر اجرای معاهدات حقوق بشر سازمان ملل از سوی کشورهای طرف نظارت می کنند. تعداد ۹ معاهده بین المللی می توانند مبنای شکایت افراد و یا نهادهای جامعه مدنی باشند. اینگونه نهادها با رسیدگی به گزارش های دریافت اقدامات لازم را به عمل آمده و برای اجرای مفاد معاهده انجام می دهند. بیشتر نهادهای معاهده حقوق بشر برای دریافت و بررسی شکایت های فردی، صلاحیت دارند در حالی که تعدادی از آنها می توانند اقدام به تحقیق کنند. مبنای اصلی ساز و کارهای حقوق بشری این نهاد ها این است که معاهده بین المللی حقوق بشر که نهادهای معاهده حقوق بشر بر آنها نظارت می کنند برای کشورها تعهدات حقوقی به وجود می آورند تا حقوق بشر را ترویج و حمایت کنند. وقتی کشوری یک معاهده حقوق بشر را از طریق تصویب یا پیوستن به آن می پذیرد، کشور طرف آن معاهده می شود و تعهدات حقوقی مربوط به اجرای حقوق تعیین شده در آن را بر عهده می گیرد. این معاهدات ایجاد کمیته های بین المللی از کارشناسان مستقل (نهادهای معاهده حقوق بشر) را برای نظارت بر اجرای مفاد آنها در آن کشورها که آنها را تصویب کرده یا به آنها پیوسته اند، پیش بینی کرده اند. نظام نهاد معاهده حقوق بشر سازمان ملل نقشی محوری در حقوق بشر مشترک است، نظارت بر اجرای تقویت حمایت از حقوق بشر در سطح ملی ایفا می کند معاهده مربوطه با بررسی گزارش های ادواری تسلیم شده از سوی کشورهای طرف است. این کمیته ها عبارتند از:

۱. کمیته حقوق بشر که بر اجرای میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب سال ۱۹۶۶ و پروتکل های اختیاری آن نظارت می کند؛³⁰

28

https://www.ohchr.org/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/Documents/HRBodies/ComplaintProcedure/HRCCComplaintProcedureForm.doc&action=default&DefaultItemOpen=1

کلیه مطالب این بخش نیز از روی تارنمای کمیساریای عالی حقوق بشر اخذ شده است.²⁹

پروتکل های اختیاری تکمیل می شوند، که کشورهای طرف معاهده می توانند آنها را تصویب کنند. 11 پروتکل های اختیاری، حقوق اساسی³⁰ بیشتری را پیش بینی می کنند یا رویه های نظارت بیشتری ارائه می دهند.

۲. کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، که بر اجرای میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی سال ۱۹۶۶ نظارت می کند؛
۳. کمیته حذف تبعیض نژادی، که بر اجرای مقاله نامه بین المللی حذف همه شکل های تبعیض نژادی مصوب مجمع عمومی در سال ۱۹۶۵ نظارت می کند؛
۴. کمیته حذف تبعیض علیه زنان، که بر اجرای مقاله نامه مصوب سال ۱۹۷۹ حذف همه شکل های تبعیض علیه زنان نظارت می کند؛
۵. کمیته ضد شکنجه ، که بر اجرای مقاله نامه ضد شکنجه و سایر رفتار یا مجازات بی رحمانه، غیرانسانی یا تحقیرآمیز مصوب سال ۱۹۸۴ نظارت می کند؛
۶. کمیته حقوق کودکان ، که بر اجرای کنوانسیون حقوق کودکان مصوب سال ۱۹۸۹ و پروتکل های اختیاری ان نظارت می کند؛
۷. کمیته کارگران مهاجر ، که بر اجرای کنوانسیون بین المللی حمایت از حقوق همه کارگران مهاجر و اعضای خانواده های آنان مصوب سال ۱۹۹۰ نظارت می کند؛
۸. کمیته حقوق اشخاص دارای معلولیت، که بر اجرای کنوانسیون حقوق اشخاص دارای معلولیت مصوب سال ۲۰۰۶ نظارت می کند؛
۹. کمیته ناپدید شدن های اجباری، هنگامی که کنوانسیون بین المللی برای حمایت از همه اشخاص از ناپدید شدن های اجباری مصوب سال ۲۰۰۶

در خصوص انجام کار، هر کشور طرف علاوه بر تعهد به اجرای مفاد اساسی معاهداتی که طرف آن است، موظف است درباره این که چگونه مفاد معاهده را اجرا کرده، گزارش های منظم ارائه دهد. نهاد معاهده حقوق بشر مربوطه این گزارش ها را در حضور هیاتی از آن کشور طرف و با در نظر گرفتن همه اطلاعات، از جمله اطلاعات کتبی بیشتر عرضه شده از سوی کشور طرف، و اطلاعات شفاهی ارائه شده در جریان رسیدگی به گزارش، بررسی می کند. کمیته ها از کارگزاری های سازمان ملل، نهادهای ملی حقوق بشر و فعالان جامعه مدنی، به ویژه سازمان های غیردولتی، اتحادیه های حرفه ای و موسسات دانشگاهی نهادهای معاهده حقوق بشر بر مبنای این فرآیند چیزی را می پذیرند که معمولا به عنوان «"ظهار نظر های نهایی" معروف است، که به جنبه های مثبت اجرای معاهده به وسیله يك کشور اشاره دارد

کمیته حقوق بشر، کمیته حذف تبعیض نژادی، کمیته ضد شکنجه، کمیته حذف تبعیض علیه زنان، کمیته حمایت از حقوق همه کارکنان مهاجر و اعضای خانواده های آنان، کمیته حقوق معلولان ، و کمیته ناپدید شدن های اجباری ، می توانند به شکایت ها یا مراسلات و مکاتبات از افراد (یا گروه های افراد در مورد کمیته حذف تبعیض نژادی، کمیته حذف تبعیض علیه زنان و کمیته حقوق معلولان) که ادعا می کنند حقوق آنان به وسیله يك کشور طرف نقض شده، رسیدگی کنند. پروتکل اختیاری میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی وقتی به اجرا در آید نیز امکان طرح شکایت های فردی را فراهم می سازد.

نهادهای معاهده در چارچوب این ساز و کارهای شکایت می توانند در موارد اضطراری تدابیری موقتی برای حفظ موقعیتی به عمل آورند تا بتوانند تصمیمی نهایی درباره آن موضوع بگیرند.

کمیته ضد شکنجه، کمیته حذف تبعیض علیه زنان، کمیته حقوق معلولان، و کمیته ناپدید شدن های اجباری اگر اطلاعات موثق درباره نشانه های مستند از موارد نقض جدی، شدید یا نظام مند این معاهدات در یک کشور طرف دریافت کرده باشند، می توانند اقدام به تحقیق کنند.

کمیته حذف تبعیض نژادی، کمیته حقوق بشر، کمیته ضد شکنجه، کمیته حذف تبعیض علیه زنان و کمیته کارگران مهاجر روش هایی برای رسیدگی به شکایت ها یا اختلافات بین کشورها دارند؛

کمیته حذف تبعیض نژادی روش هایی مربوط به تدابیر هشدار اولیه و اقدام فوری تدوین کرده است.

کار با نهادهای معاهده حقوق بشر روشی موثر برای جامعه مدنی بوده تا به تحقق حقوق بشر و چند راه وجود دارد که جامعه مدنی می تواند با . تدوین تدابیر و مقررات حقوق بشر کمک شود استفاده از آنها با مجموعه نظام نهادهای معاهده حقوق بشر مشارکت و همکاری، و در عین حال ترتیبات ویژه هر نهاد معاهده را رعایت کند، برای مثال:

نظارت بر متابعت کشورهای طرف از در زمینه گزارش دادن در خصوص تعهدات خود؛

تسلیم اطلاعات و مطالب مکتوب به نهادهای معاهده حقوق بشر، از جمله از طریق گزارش های کتبی؛

مشارکت در جلسات نهاد معاهده حقوق بشر به عنوان ناظر یا از طریق ارائه نظرات شفاهی، با توجه به مقررات هر نهاد معاهده حقوق بشر؛

پیگیری اظهار نظرهای نهایی نهادهای معاهده حقوق بشر؛

تسلیم شکایت فردی به نهادهای معاهده حقوق بشر (کمیته حقوق بشر، کمیته حذف تبعیض علیه زنان، کمیته ضد شکنجه، کمیته حذف تبعیض نژادی، و کمیته کارگران مهاجر)؛

ارائه اطلاعات برای تهیه سوال های محرمانه (کمیته ضد شکنجه و کمیته حذف تبعیض علیه زنان)؛

ارائه اطلاعات برای هشدار زود هنگام و رویه های فوری (کمیته حذف تبعیض نژادی)؛

نهادهای معاهده حقوق بشر اقداماتی برای نظارت بر این که کشورهای طرف چگونه معاهدات را به اجرا در می آورند انجام می دهند. آنها اگر چه فعالیت های خود را هماهنگ می کنند رویه ها و طرز کارشان متفاوت است.

۱. تعهدات کشور طرف در زمینه گزارش دهی هنگامی که کشوری معاهده ای را تصویب کرده یا به آن پیوسته، علاوه بر تعهد به اجرای مفاد اصلی آن معاهده، تعهد می کند درباره اقدامات انجام شده برای اجرای آن گزارش های ادواری به کمیته مربوطه بدهد. این گزارش ها باید تدابیر قانونی، اداری،

قضایی، و سایر تدابیری را که آن کشور برای اجرای مفاد معاهده انجام داده و تصویب کرده و دشواری‌هایی را که با آنها مواجه شده شرح دهد. کمیته مربوطه این گزارش‌ها را در نهایت در حضور هیاتی به یک تا دو سال پس از شروع اجرای معاهده‌ای در کشور مربوطه. نمایندگی از آن کشور بررسی می‌کند معمولاً یک گزارش ابتدایی لازم است. فاصله گزارش‌های بعدی، بسته به مفاد معاهده و تصمیم‌های گرفته شده از سوی کمیته‌ها، از دو تا پنج سال متفاوت است. بعضی از کمیته‌ها گزارش‌های ترکیبی را می‌پذیرند یعنی این که کشور طرف می‌تواند دو یا چند گزارش ادواری خود به یک کمیته مفروض را در یک گزارش ترکیبی تسلیم کند. بیشتر نهادهای معاهده زمان تسلیم گزارش بعدی را کشورهای طرف تشویق می‌شوند به تهیه گزارش‌های خود. در اظهارنظر نهایی خود تعیین می‌کنند برای نهادهای معاهده نه فقط به عنوان وفا کردن به یک تعهد بین‌المللی بلکه به منزله فرصتی برای ارزیابی موقعیت حمایت از حقوق بشر در داخل کشورهای خود به منظور برنامه‌ریزی سیاست‌ها بنگرند.

۲. رسیدگی به گزارش‌های کشورهای طرف از سوی نهادهای معاهده

پیش از تشکیل جلسه کمیته‌ای که به گزارش‌های (های) یک کشور طرف رسیدگی خواهد کرد، کمیته فهرستی از موضوعات و پرسش‌ها تهیه می‌کند که برای کشور طرف مربوطه ارسال می‌شود. کشور طرف معمولاً به این فهرست پاسخ کتبی می‌دهد؛ این پاسخ‌ها در وب‌سایت کمیساریای عالی درج می‌شوند.

کمیته حذف تبعیض علیه زنان، کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و کمیته حقوق کودکان هر کدام پیش از جلسات یک گروه کاری یک هفته‌ای تشکیل می‌دهند تا فهرست‌های موضوعات و پرسش‌ها را با توجه به گزارش‌های کشورهای طرفی که قرار است به آنها رسیدگی کنند، آماده سازند. کمیته حقوق بشر انجام این کار را به نیروهای ضریب گزارش‌های خود محول می‌کند که در جریان جلسه پیش از اجلاسی که قرار است در آن به گزارش‌های کشور مفروض رسیدگی شود، دیدار می‌کنند.

بیشتر کمیته‌ها یکی از اعضای خود را به عنوان گزارشگر کشوری منصوب می‌کنند تا در تنظیم فهرست موضوعات برای کشوری خاص رهبری را به عهده گیرد.

نهادهای معاهده - محور حقوق بشر علاوه بر گزارش‌های کشور طرف می‌توانند درباره اجرای مفاد معاهده از کارگزاری‌ها، صندوق‌ها، و برنامه‌های سازمان ملل و سایر سازمان‌های بین‌دولتی، نهادهای ملی حقوق بشر، و جامعه مدنی، به ویژه سازمان‌های غیردولتی (ملی و بین‌المللی)، اتحادیه‌های حرفه‌ای و موسسات دانشگاهی اطلاعات دریافت کنند.

از کشورهای طرف برای حضور در جلسه کمیته دعوت می‌شود تا گزارش‌های خود را عرضه کنند، به سوال‌های اعضای کمیته پاسخ دهند، و اطلاعات تکمیلی به کمیته ارائه نمایند. کمیته، با توجه به همه اطلاعات موجود، گزارش را به اتفاق نمایندگان دولت فوق بررسی می‌کند. هدف، شرکت در گفتگویی سازنده به منظور کمک به کشورها در تلاش‌های آنها برای اجرای هر چه کامل‌تر و موثرتر معاهدات است. نهادهای معاهده نهادهای قضایی نیستند، آنها بر اجرای معاهدات نظارت و به کشورها مشورت و توصیه داده و آنها را ترغیب می‌کنند.

نهادهاي معاهده حقوق بشر بر اساس گفتگوي خود با يك کشور، و هر اطلاعات ديگري که دريافت کرده اند، و به جنبه های مثبت اجرائي يك معاهده و زمينه هايي که نهاد معاهده به آن کشور توصيه می کند اقدامات بيشتري انجام دهد، اشاره می کند، تصويب می کنند. براي کشور طرف مهم است در گزارش هاي ادواری بعدی درباره اقدامات انجام شده برای اجرای اين توصيه ها، و مفاد معاهده، دوباره به کمیته گزارش دهد.

نهادهاي معاهده حقوق بشر به منظور کمک به کشورها در اجرائي توصيه های خود شروع به معرفی رویه هايی برای تضمين پيگيري موثر اظهار نظرهای نهایی خود کرده اند. بعضی از کمیته ها در اظهار نظرهای نهایی خود تقاضا می کنند کشورها در يك چارچوب زمانی توافق شده، درباره اقدامات انجام شده در پاسخ به توصيه های مشخص یا «مسائل اولويتی» دوباره به گزارشگر کشوری یا پيگيري گزارش دهند.

۳. ی معاهده حقوق بشر می توانند، اگر شرایطی خاص تحقق یافته باشد، به شکایت ها یا ارتباطات از افراد مدعی اين که حقوق آنان از سوي يك کشور طرف نقض شده، رسيدگی کنند. اين کمیته ها عبارتند از: کمیته حذف تبعيض نژادی، کمیته حقوق بشر، کمیته ضد شکنجه، کمیته حذف تبعيض عليه زنان، کمیته کارگران مهاجر، کمیته حقوق معلولان و کمیته ناپديد شدن هاي اجباری. تا سپتامبر ۲۰۰۸ ساز و کار شکایت هاي کمیته کارگران مهاجر هنوز اجرا در نيامده و ساز و کار شکایت های ناپديد شدن هاي اجباري هنوز ايجاد نشده بود. پروتکل اختياري میثاق بين المللی حقوق اقتصادي، اجتماعي و فرهنگي نیز يك نهاد معاهده نمی تواند به شکایت به محض به اجرا در آمدن امکان شکایت افراد را فراهم می سازد های مربوط به يك کشور طرف رسيدگی کند مگر اين که آن کشور صراحتاً صلاحيت آن را برای انجام اين کار، چه با صدور اعلاميه ای بر اساس ماده معاهده مربوطه یا با پذيرفتن پروتکل اختياری مربوطه، به رسميت شناخته باشد.

۴. شکایت ها و اختلاف هاي بين کشوري چند معاهده حقوق بشر شامل مفادی است که به کشورهای طرف امکان می دهد درباره نقض هاي ادعا شده معاهده ای به وسيله کشور طرف ديگر به نهاد معاهده مربوطه شکایت کنند. تا سپتامبر ۲۰۰۸ از اين رویه ها هرگز استفاده نشده بود.

۵. چهار نهاد معاهده. کمیته ضد شکنجه، کمیته حذف تبعيض عليه زنان، کمیته حقوق معلولان و کمیته ناپديد شدن هاي اجباري (پس از ايجاد) می توانند اگر اطلاعات موثقی دال بر وجود نشانه هاي موجه از نقض جدی، شديد یا نظام مند مقاوله نامه های مربوطه خود در يك کشور طرف دريافت کنند به تحقیقات محرمانه دست بزنند. تحقیقات درباره کشورهای طرفی که از اين رویه خارج شده، و براین اساس با صراحت صلاحيت کمیته مربوطه را برای انجام تحقیقات رد کرده اند، نمی تواند انجام شود. ۱۷ تحقیقات هر جا که با اجازه و موافقت کشور طرفی انجام می شود، می تواند شامل دیداري از آن کشور نیز باشد. کمیته پس از بررسی یافته هاي چنین تحقیقاتی، آنها را همراه با اظهار نظر ها و توصيه هايی برای کشور طرف مربوطه می فرستد.

۶. کمیته حذف تبعيض نژادي از ۱۹۹۳ رویه هايی مربوط به هشدار زود هنگام و اقدام فوري به وجود آورده است. هدف رویه هاي هشدار زود هنگام پيشگيري از تبديل مشکلات موجود در کشورهای طرف به مناقشات جديد یا پيشگيري از تکرار مناقشات است. هدف رویه های اقدام فوري اين است که نسبت

به مسائلي واكنش نشان داده شود كه نيازمند توجه آنى براى پيشگيرى يا محدود كردن مقياس يا تعداد موارد نقض جدى مقاوله نامه بين المللى حذف همه شكل هاي تبعية نژادى است. از اين رويه ها در عمل به صورت همزمان استفاده مى شود. خود كميته يا طرف هاى ذينفع و علاقه مند، از جمله فعالان جامعه مدنى، مانند گروه هاى بومى مى توانند به آنها متوسل شوند و كمك بخواهند.

۷. هر يك از نهادهاي معاهده حقوق بشر تفسير خود را از مفاد معاهده حقوق بشر كه بر آن نظارت مى كند به صورت اظهارنظر هاي كلي (كميته حذف تبعية نژادى و كميته حذف تبعية عليه زنان از عبارت «توصيه هاى كلي» استفاده مى كنند) منتشر مى سازد. اظهارنظرهاي كلي درباره اجراى يك مقاوله نامه رهنمود ارائه مى دهند. آنها موضوعات گوناگون از تفسير جامع مفاد اساسى تا رهنمودهاي كلي درباره اطلاعات در زمينه مفاد مشخص معاهده اى را پوشش مى دهند كه كشورها بايد در گزارش هاى خود تسليم كنند.

۸. تعدادى از نهادهاي معاهده حقوق بشر روزهاي بحث كلي درباره يك موضوع يا مساله ويژه مورد علاقه برگزار مى كنند. اين بحث هاى موضوعى معمولاً به روى شركت كنندگان از بيرون، مانند شركاى سازمان ملل، هيات هايي از كشورهاي طرف و فعالان جامعه مدنى، به ويژه سازمان هاى غيردولتى، موسسات و نهادهاي دانشگايى، انجمن ها و اتحاديه هاى حرفه اى و صنفى و افراد كارشناس باز است حاصل اين بحث ها و گفتگوها مى تواند به نهاد معاهده حقوق بشر در تدوين متن اظهارنظر كلي جديد كمك كند. همچنين مى تواند به كشورها و ساير عوامل ذينفع به درك مقتضيات معاهده يارى دهد.

۹. ديدار سالانه روساي نهادهاي معاهده حقوق بشر در ژنو صورت مى گيرد و مجمعي براى اعضاي نهادهاي معاهده حقوق بشر است تا درباره كار خود بحث و روش هاي موثرتر كردن كل نظام نهاد معاهده را بررسي كنند. مسائل بررسي شده در اين جلسات شامل كارآمدتر كردن و بهبود كلي رويه هاي گزارش دهى حقوق بشر، هماهنگ كردن روش هاي كار كميته ها، پيگيري كنفرانس هاى جهاني و مسائل مالي بوده است. مشورت هاي غير رسمي با كشورهاي طرف و شركاى سازمان ملل و سازمان هاى غيردولتى نيز از ويژگي هاى ديدارهاي روسا بوده است.

۱۰. رويه ها و روش هاي كار نهادهاي معاهده حقوق بشر به عنوان بخشي از اصلاحات در سطح كل نظام ملل متحد كه سازمان در سال هاي اخير انجام داده مورد بحث بوده است. صلاح نهاد معاهده حقوق بشر تاكنون بر هماهنگي و سازگاري روش هاي كار، از جمله در پيش گرفتن «بهترين روش ها» و كارآمدتر كردن ساز و كارهاي گزارش دهى كشور طرف از طريق استفاده از سند اصلي مشترك، و گزارش هاي هدفمند ويژه معاهده متمرکز بوده است. علاوه، نهادهاي معاهده حقوق بشر مشغول فعاليت هستند تا بين خود و شوراي حقوق بشر، به ويژه با توجه به بررسي ادواري جهاني همكاري موثر به وجود آورند، و روش هايي براى تعامل بيشتر با ماموريت داران رويه هاى ويژه ايجاد كنند.

كار با نهادهاي معاهده حقوق بشر روشي بسيار موثر براى جامعه مدنى به منظور مساعدت به تحقق حقوق بشر و ايجاد رهنمودهاي عيني و ملموس بوده است. جامعه مدنى در سطح ملي نقشي حياتي از طريق فعاليت هاي نظارتي، حمايتي و پيگيري مربوط به كار نهادهاي معاهده ايفا مى كند. فعاليت

نهادهاي معاهده حقوق بشر از مشاركت فعالانه عوامل و فعالان جامعه مدني در مراحل گوناگون چرخه گزارش دهی و در فرآیندهای مانند دادخواهی، تحقیقات و هشدار زود هنگام سود برده است.

سازمان هاي غيردولتي همواره فعالان اصلي جامعه مدني بوده اند که با نهادهاي معاهده حقوق بشر، به ویژه در جلسات نهاد معاهده، همکاری کرده اند. ديگر عوامل و فعالان جامعه مدني، مانند کارشناسان و مدافعان حقوق بشر، نمايندگان موسسات دانشگاهي و پژوهشي، و اعضاي گروه های حرفه ای، نیز غالبا همکاري آنها، به ویژه در زمينه ارائه اطلاعات به کمیته ها یا به فرآیند گزارش دهی مساعدت می کنند شرکت در جلسات، اغلب از سوی سازمان های غيردولتي آشنا و فعال در ساز و کار گزارش دهی نهادهاي معاهده حقوق بشر، تسهيل می شود.

مقاله نامه حقوق کودکان، مقاله نامه بين المللي حمايت از حقوق همه کارگران مهاجر و اعضاي خانواده هاي آنان و مقاله نامه حقوق معلولان با صراحت نقشی را برای «ديگر نهادهاي صلاحيتدار» در کار نهادهاي معاهده مربوطه خود پيش بيني کرده اند که در مورد دو ومقاله نامه نخست منظور آنها سازمان هاي غيردولتي تعبير و تفسير شده است. به علاوه، کمیته حقوق اقتصادي، اجتماعي و فرهنگي و کمیته حقوق کودکان رهنمودهاي را در زمينه مشارکت جامعه مدني در کار خود (در اين موارد با تمرکز ویژه بر سازمان های غيردولتي) تصويب کرده اند.

روش ها براي تعامل فعالان جامعه مدني از يك نهاد معاهده حقوق بشر با نهاد ديگر فرق دارد. در آنچه در زير می آيد پاره ای از اين تعاملات توضيح داده می شوند.

۱. حمايت از تدوين اسناد بين المللي جديد و تصويب يا پيوستن به معاهدات موجود. جامعه مدني می فعالان جامعه مدني با .تواند در زمينه ايجاد و تدوين اسناد بين المللي جديد نقشی مهم ایفا کند طرفداري از ايجاد معاهده جديد و حمايت از تصويب آن به وسيله کشورها، می توانند به تقويت معيارها و ضوابط بين المللي و حمايت از حقوق بشر کمک کنند.

۲. کشورهای طرف غالبا به دلایل متفاوت قادر نیستند به تعهدات خود در زمينه گزارش دادن عمل کنند. جامعه مدني می تواند دولت ها را به رعايت ضرب الاجل های گزارش دهی تشويق کرده و آگاهی عمومي را درباره تعهد يك کشور براي تسليم گزارش در زماني مفروض تشويق کند. فعالان جامعه مدني همچنين می توانند اطلاعات تکميلي درباره اجرای معاهده که در جريان فعاليت های خود گرد آورده اند در اختيار کشورها قرار دهند و با همکاری کشورها در جهت اجرای معاهده کار کنند.

فعالان جامعه مدني، همراه با سازمان های همکار سازمان ملل، می توانند با دادن اطلاعات به رويه بررسی کمک کنند. کمیته فوق بر مبنای اين اطلاعات و گفتگو با کشور طرف مورد بحث، اظهار نظر پایانی خود را، شامل توصیه ها، صادر خواهد کرد.

۳. کمیته ها در طول چرخه گزارش دهی از دريافت اطلاعات بيشتر درباره همه حوزه های تحت پوشش معاهدات مربوط به خود استقبال می کنند تا به نحوی موثر بر اجرای آنها در کشورها نظارت نمایند. موثرترین روش تسليم اطلاعات بيشتر براي فعالان جامعه مدني، گزارش کتبی است. غالبا مفيدترین گزارش ها آنهايي است که با همکاری و هماهنگی تعداد بيشتری از فعالان جامعه مدني تهيه شده باشند.

فعالان جامعه مدنی به این دلیل تشویق می شوند مشترکا اطلاعات کتبی درباره يك کشور مفروض ارائه دهند.

روش های تسلیم اطلاعات از يك نهاد معاهده حقوق بشر تا نهاد دیگر متفاوت است. معمولا فعالان جامعه مدنی باید پس از تسلیم گزارش کشور طرف به نهاد معاهده و پیش از رسیدگی به آن اطلاعات و مطالب را تسلیم کنند.

کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کمیته حذف تبعیض علیه زنان و کمیته حقوق کودکان از اطلاعات مکتوب از سازمان های غیردولتی ملی و بین المللی، و از دیگر فعالان جامعه مدنی (به ویژه افراد کارشناس، موسسات دانشگاهی، انجمن های حرفه ای و صنفی و نمایندگان پارلمان ها) در گروه های کاری پیش از تشکیل جلسات خود برای تهیه کردن فهرست های موضوعات استقبال می کنند. کمیته حقوق کودکان انتظار دارد اطلاعات کتبی دو ماه قبل از گروه کاری پیش جلسه آن تسلیم شود. فعالان جامعه مدنی، از جمله موسسات دانشگاهی و انجمن های حرفه ای و صنفی، می توانند اطلاعات کتبی را به نیروهای ضریب گزارش کشوری کمیته ضد شکنجه و کمیته حقوق بشر نیز تسلیم کنند.

اطلاعات مکتوب تسلیم شده به نهادهای معاهده حقوق بشر معمولا به عنوان اطلاعات عمومی به شمار آورده می شود. با این حال کمیته ها اگر مشخصا درخواست شود، اطلاعات را محرمانه تلقی خواهند کرد. گزارش های کتبی تسلیم شده به وسیله فعالان جامعه مدنی سند رسمی سازمان ملل محسوب نمی شوند، همچنان که پیرایش یا ترجمه نیز نمی شوند. اما برای فعالان جامعه مدنی مهم است بررسی کنند اطلاعات خود را به چه زبان(ها)ی تسلیم کنند و اطمینان حاصل نمایند مطالب تسلیم شده آنها به یکی از زبان های کاری کمیته های مربوطه باشد.

پیش از تسلیم اطلاعات مکتوب، کنترل موضوعات زیر حائز اهمیت است:

- آیا کشور مربوطه به سند مورد بحث پیوسته یا آن را تصویب کرده، و در صورت مثبت بودن جواب، شرایطی که برای مفاد آن قائل شده تا چه حد است. (معمولا قائل شدن شرط مانع از رسیدگی فعالان جامعه مدنی به مسائل مشخص و طرح آنها در کمیته نمی شود). علاوه براین، کشور طرف شکایت باید صلاحیت کمیته نظارت بر پیمان مربوطه را برای دریافت و رسیدگی به شکایات از افراد به رسمیت شناخته باشد

- قرار است گزارش بعدی کشور چه زمانی ارائه شود، و جلسه بعدی کمیته مربوطه کی تشکیل شود. این زمان ها در فاصله کمی تا موعد آنها قابل تغییر ستند. به این دلیل داشتن تماس منظم با دبیرخانه کمیته های مربوطه در دوره منتهی به تشکیل هر يك از آنها، مهم است.

- مسائل اصلی تحت بررسی کنونی یا در گذشته. برای فعالان جامعه مدنی مهم است با محتوای گزارش هایی پیشین کشورهای طرف مربوطه و اظهارنظر های پایانی قبلی و فهرست های موضوعات رهنمودهای گزارش دهی هر نهاد معاهده حقوق بشر متفاوت است

۴. به گزارش های کشورهای طرف در جلسات علنی رسیدگی می شود و فعالان جامعه مدنی می توانند به عنوان ناظر در آنها شرکت کنند. شرکت در جلسات نهاد معاهده حقوق بشر فعالان جامعه مدنی را به انجام امور زیر قادر می سازد تا بتوانند کل اعضای کمیته یا تک تک اعضای آن را در جریان مسائل قرار دهند، شاهد گفتگو بین کمیته و کشور مربوطه باشند، و به اطلاعات دست اول درباره موضوعات مطرح شده و توصیه های کمیته دست یابند.

۵. هنگامی که جلسه کمیته تشکیل و اظهارنظرهای پایانی تدوین شده، جامعه مدنی می تواند انجام فعالیت های پیگیری را در سطح ملی برای افزایش آگاهی درباره توصیه ها و تشویق کشور طرف برای اجرای اظهارنظرهای پایانی به عهده بگیرد.

۶. هر فردی ادعا کند حقوقی که وی بر اساس معاهده ای کسب کرده از سوی یک کشور طرف آن معاهده نقض شده می تواند به کمیته مربوطه شکایت کند، مشروط بر این که آن کشور صلاحیت کمیته را برای دریافت چنین شکایت هایی به رسمیت شناخته باشد. شکایت ها را طرف های ثالث نیز می توانند مطرح کنند، از جمله فعالان جامعه مدنی، از جانب یک فرد، اگر آن فرد رضایت کتبی به این منظور داده باشد («وکالتنامه»، اجازه اقدام) یا قادر به دادن چنین رضایتی نباشد. شایان ذکر است که شکایت های فردی را تنها در صورتی می توان تسلیم کرد که دادخواهی های داخلی به جایی نرسیده و همه راه های قانونی دیگر طی شده باشد. شاکیان باید اطمینان حاصل کنند که دولت طرف مورد نظر با تصویب پروتکل اختیاری مربوط به معاهده مربوطه یا اظهارنامه تحت ماده معاهده مربوطه که مقررات فردی ارتباطات را ایجاد می کند، صلاحیت کمیته را برای دریافت پیامهای فردی به رسمیت شناخته است یا خیر. فرضا می بینیم که ایران صلاحیت کمیته های رسیدگی کننده به موارد نقض حقوق بشر در برخی از موضوعات مانند حذف اشکال تبعیض علیه زنان مقابله نامه علیه شکنجه را تصویب نکرده است.³¹

۷. شاکی شخصی است که معمولاً ادعای نقض حقوق خود را به کمیته ارسال می کند. در چنین مواردی، شاکی همزمان قربانینقض حقوق بشر نیز می باشد. کمیته ها در تصمیمات نهایی خود از شاکی به عنوان نویسنده یاد می کنند. ولی یک شاکی ممکن است به نمایندگی از شخص دیگری که به دلایل موجه نمی تواند شکایت را ارائه دهد (به عنوان مثال از جانب فردی که کشته و یا ناپدید شده، و یا در حبس غیر مجاز نگه داری می شود)، به کمیته تسلیم می شود. ما دامیکه شاکی از اعضای خانواده قربانی باشد یا بتواند توضیح دهد که شکایت او مبنای قانونی دارد، عمل شکایت مورد توجه کمیته مربوطه قرار می گیرد. شایان ذکر است که شاکی ممکن است به صورت قانونی (مانند مشاور) یا غیر قانونی (نظیر یک سازمان حقوق بشری) قربانی را نمایندگی کند. برای تسلیم شکایت ضرورتاً به وکیل نیازی نیست، هر چند که مشاوره حقوقی می تواند کیفیت موارد ارسالی را بهبود بخشد. باید توجه داشت که سازمان ملل نمی تواند کمکهای حقوقی تامین نماید.³²

³¹ این لینک وضعیت تعهدات در قبال معاهدات حقوق بشری را نشان می دهد: <https://treaties.un.org/Pages/Treaties.aspx?id=4&subid=A&lang=en>

³² برای اطلاعات دقیق و به روز شده نگاه کنید به

<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/TBPetitions/Pages/IndividualCommunications.aspx>

۸. گزارشات یا شکایات باید با ذکر هویت شاکی و مقتول و اطلاعات تماس آنها باید در اختیار کمیته ها قرار گیرد تا کشور عضو بتواند به ادعاها پاسخ دهد. با این حال ، قربانیان و یا نویسنده گزارش ها ممکن است درخواست کنند که هویت آنها در تصمیم نهایی کمیته اعلام نشود. تصمیمات نهایی مصوب کمیته ها به اطلاع عموم می رسد. بنابراین، اگر شاکیان نمی خواهند هویت آنها در تصمیمات نهایی فاش شود ، باید به کمیته مربوطه اطلاع دهند.

در مواردی ممکن است که از دولت مربوطه اتخاذ تدابیری برای جلوگیری از صدمات جبران ناپذیر به قربانیانی که پرونده آنها هنوز در کمیته بررسی است، اتخاذ شود. منظور از صدمات "جبران ناپذیر" آنانی است که به دلیل ماهیت آن، نمی تواند جبران شود. نویسنده گزارش و درخواست اقدامات موقت باید نشان دهد که خطر واقعی است و در صورت تحقق آن، خسارت احتمالی قابل جبران نیست. علاوه براین شاکی باید نشان دهد که خطر شخصی و واقعا وجود دارد. یعنی اینکه یک موضوع کلی نیست. به عنوان مثال، خطر اجرای حکم اعدام یا تبعید به کشوری دیگر و یا شکنجه و بدرفتاری های غیر انسانی و غیر قانونی را می توان در ردیف اینگونه گزارشات قرار داد.

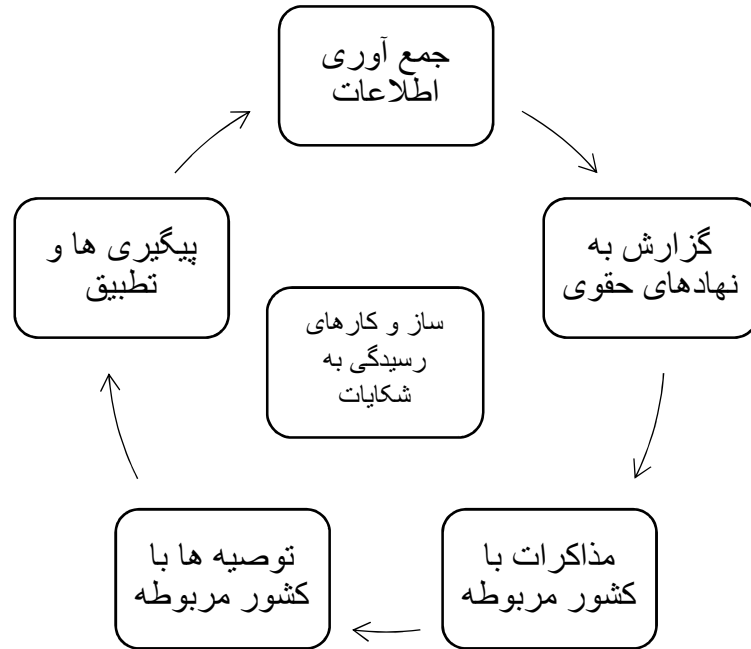
شاکی می تواند در هر زمان قبل از تصویب تصمیم نهایی یا صدور نظر کمیته مربوطه، تقاضای اقدامات موقت داشته باشد. شاکی همچنین می تواند در هر مرحله از روند رسیدگی به شکایت، درخواست اتخاذ تدابیر حفاظتی برای محافظت از افراد درگیر که ممکن است مورد فشار و یا انتقام جویی دولت قرار گیرند، از جمله وکلا ، شاهدان و اعضای خانواده قربانی، را داشته باشد.

برخی از کمیته ها ممکن است در هر مرحله قبل از رسیدگی به پرونده ، از دولت طرف "درخواست اقدامات موقت" درخواست کنند تا از صدمات جبران ناپذیری به نویسنده یا قربانی ادعا شده در مورد

۹. شاکیان باید واقعیت های اصلی و رخداد های توضیح داده شده در پرونده را به ترتیب زمانی، شامل طی روش های قانونی داخلی که به نتیجه نرسیده اند، و نیز تصمیمات اتخاذ شده توسط مقامات داخلی را به روشنی ارائه دهند. در حقیقت، شاکیان باید قبل از ارائه شکایت خود به کمیته، کلیه ساز و کارهای داخل / ملی برای شکایات خود را دنبال کرده باشند، تا بتوانند شکایت را نزد کمیته بین المللی بیاورند. استثنا فقط در هنگامی وجود دارد که شاکیان بتوانند به روشنی توضیح دهند که ساز و کارهای داخلی بدون دلیلی روشن طولانی شده اند، بی اثر هستند، یا اساسا در دسترس نیستند. البته در این مورد، شاکی باید توضیح دهد که چرا باید این استثنا برای پذیرش شکایت پذیرفته شود. به هر حال گزارش باید در اسرع وقت پس از ناکامی از پیگیری در محاکم داخلی تسلیم شود تا دولت مربوطه بتواند به موضوع پاسخ صحیح داده، و کمیته نیز قادر بشود تا ارزیابی دقیقی از واقعیتها داشته باشد.

فعالان جامعه مدنی با دادن اطلاعات به کمیته ها می توانند بر تصمیم کمیته برای انجام تحقیقات محرمانه تاثیر بگذارند. تحقیقات محرمانه ساز و کارهایی مهم هستند که به فعالان جامعه مدنی امکان می دهند موارد نقض و وضعیت های نگران کننده را به کمیته ها اطلاع دهند. فعالان حقوق بشر در جریان تحقیق محرمانه نیز می توانند اطلاعات بیشتر ارائه دهند.

۱۰. شرکت و کمک به جلسه سالانه روسا و جلسه بین کمیته ای برای فعالان حقوق بشر به عنوان ناظر در این جلسات آزاد است. دستور کار جلسه بین کمیته ای ماده ای دارد که به سازمان های غیردولتی اجازه می دهد درباره موضوعات کلی مربوط به انجام وظیفه، رویه ها و روش های کار نهادهای معاهده مستقیماً با اعضای کمیته همکاری کنند.

شکایت های فردی به کمیته حقوق بشر، کمیته مبارزه با شکنجه، کمیته رفع تبعیض نژادی، کمیته رفع تبعیض علیه زنان، کمیته حقوق افراد دارای معلولیت و کمیته ناپدید شدن اجباری به نشانی زیر ارسال شود:³³

Petitions and Inquiries Section
Office of the High Commissioner for Human Rights
United Nations Office at Geneva
1211 Geneva 10, Switzerland
E-mail: petitions@ohchr.org

فرم واحدی برای نوشتن شکایات در نظر گرفته شده است که می توان آنرا در لینک زیر یافت:³³
https://www.ohchr.org/_layouts/15/WopiFrame.aspx?sourcedoc=/Documents/HRBodies/TB/ComplaintForm.doc&action=default&DefaultItemOpen=1